

2009

ÅRSBOK

Leva och arbeta i Europa

Eurofound

© Europeiska institutet för förbättring av levnads- och arbetsvillkor, 2010

Ansökningar om översättnings- och kopieringsrättigheter ska sändas till direktören för Europeiska institutet för förbättring av levnads- och arbetsvillkor, Wyattville Road, Loughlinstown, Dublin 18, Irland.

Europeiska institutet för förbättring av levnads- och arbetsvillkor (Eurofound) är ett självständigt organ inom Europeiska unionen, inrättat för att bistå vid utformningen av framtida politik för sociala och arbetsrelaterade frågor. Mer information finns på Eurofound's webbplats på www.eurofound.europa.eu

Förord

När jag skriver detta förbereder sig EU på att godkänna Europeiska kommissionens nya tioårsstrategi för hållbar tillväxt och bättre jobb - "Europa 2020" - medan Eurofound håller på att ta fram sitt arbetsprogram för 2011. Ett faktabaserat beslutsfattande kräver dock att man tittar bakåt innan man kan titta framåt. Årsbokens målsättning är att sammanfatta Eurofound's viktigaste forskningsrön för 2009. Som den första årsbok som publiceras som en del av Eurofound's fyraåriga arbetsprogram "Bättre arbete, bättre liv" kan årsboken för 2009 bara ge en delbild av Eurofound's forskningsresultat, med tanke på bredden av det arbete som genomförs varje år. En snabbtitt i årsboken visar dock att recessionens konsekvenser dominerade Eurofound's forskning inom institutets alla expertisområden. Vidare har Eurofound's periodiska longitudinella forskning visat sitt värde genom att beskriva de förändringar som hittills har följt i spåren av den ekonomiska nedgången. Data från ERM *quarterly* (*European restructuring monitor quarterly*) ger en översikt över ökningen och den efterföljande minskningen av den omstruktureringsrelaterade förlusten av arbetstillfällen, regelbundna uppdateringar från Europeiska observationsorganet för arbetsmarknadsrelationer (EIRO) belyste de samarbeten och de konflikter som har följt mellan arbetsmarknadens parter i hela Europa, årsrapporter om arbetstid och löner pekar på de förändringar av arbetsvillkoren som pågår som en reaktion på recessionen, medan en jämförelse mellan trenderna för livskvalitet visar recessionens inverkan så som den upplevs av medlemsstaternas medborgare.

Vi tror att denna årsbok ger en uppfattning om de viktigaste händelseförloppen som har format de europeiska medborgarnas arbete och liv under 2009.

Jorma Karppinen

Direktör

Erika Mezger

Biträdande direktör

VAD VI KOM FRAM TILL

KAPITEL 1	DEN EKONOMISKA BAKGRUNDEN	sid. 1
KAPITEL 2	REAKTIONEN PÅ RECESSIONEN	sid. 7
KAPITEL 3	HUR HAR DET VARIT FÖR DIG?	sid. 18
KAPITEL 4	LIVSKVALITET	sid. 25
Mer läsning		sid. 38

Recessionen nådde sin lägsta punkt i början av 2009. Rapporterna om förluster av arbetstillfällen kulminerade under årets första kvartal, och män och unga arbetstagare drabbades oproportionerligt hårt. Antalet förlorade arbetstillfällen på grund av konkurser ökade stadigt under 2008 och 2009. Sektorer som byggbranschen, textilbranschen och tillverkningsindustrin var särskilt drabbade. Nya arbetstillfällen skapades dock under året på företag som erbjuder lågprisvaror och lågpristjänster och som kunde dra fördel av de förändrade omständigheterna.

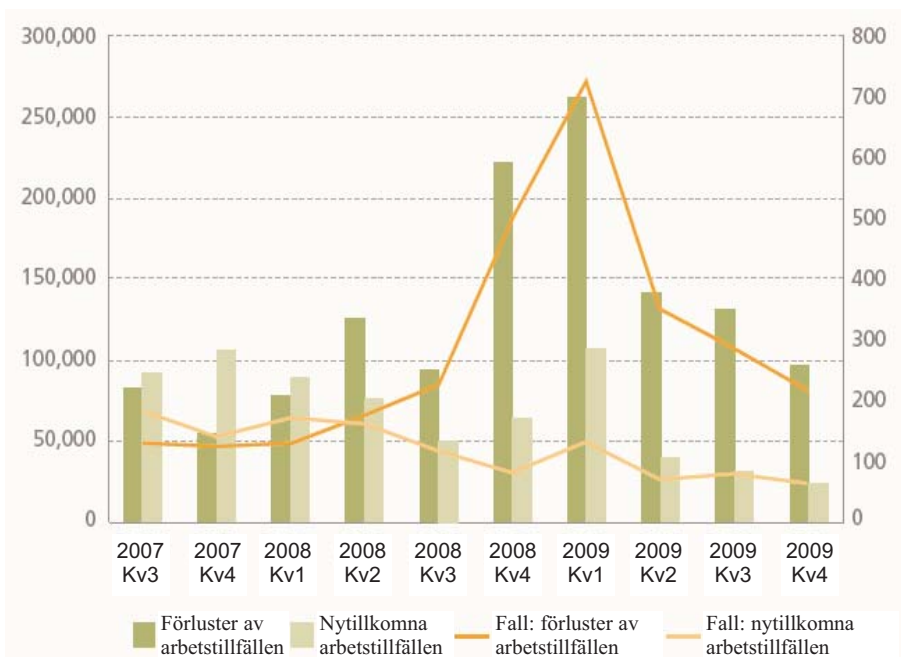
Ingen bedömning av utvecklingen inom industrin och förändringen av arbetsvillkoren och av medborgarnas livskvalitet i vardagen i Europa under 2009 kan undgå den allt överskuggande inverkan av den recession som utlöstes av finanskrisen under 2008. Ur Eurofound's perspektiv har recessionen stor relevans för institutets forskningsuppdrag och påverkar alla forskningsområden – den industriella förändringen, arbetets kvalitet och anställningsvillkoren, levnadsbetingelserna och livskvaliteten. Alla dessa områden har påverkats dramatiskt under de senaste två åren, och situationen fortsätter att försämrats. I takt med att företagens vinstmarginaler krymper är det möjligt att kostsamma åtgärder för att förbättra arbetsvillkoren kommer att bli lidande. Vidare kommer den eskalerande statsskulden i många medlemsstater att innebära att mindre medel finns tillgängliga för att genomföra välfärdspolitiken.

Tekniskt kom EU ur recessionen under det tredje kvartalet 2009, men tillväxten har varit trög och legat påtagligt under historiska trender. Dessutom har arbetslösheten fortsatt öka och nått de högsta nivåerna på tio år, med ett genomsnitt på 9,5 procent för EU27. Åtminstone fram till första kvartalet 2009 var kroppsarbetare hårdast drabbade, särskilt facklärd arbetare, vilket är en följd av att förlusten av arbetstillfällen har varit koncentrerad till tillverkningsindustrin och byggbranschen. Liksom under tidigare recessioner har män förlorat sina arbeten i större omfattning än kvinnor, och sysselsättningsnivån bland unga (mellan 15 och 24 år) sjönk mer än för dem över 24 års ålder. I de medlemsstater som har drabbats hårdast av recessionen, bland annat Irland, Spanien och de baltiska länderna, har situationen på arbetsmarknaden dock försämrats markant för alla demografiska grupper – unga, gamla, män och kvinnor.

Sedan 2002 har Eurofound's ERM (*European Restructuring Monitor*) bedömt omfattningen av omstruktureringen i Europa och dess konsekvenser för sysselsättningen – både när det gäller skapande av och förlust av arbetstillfällen. Siffrorna för 2009 visar på en pågående och omfattande förlust av arbetstillfällen i hela Europa. Från och med slutet på andra kvartalet 2008 började ERM återge rapporter i europeiska medier om betydligt fler förlorade arbetstillfällen vid företag under omstrukturering. Antalet förlorade arbetstillfällen ökade under året, och trenden kulminerade under sista kvartalet 2008 och första kvartalet 2009. Under hela 2009 sjönk antalet förlorade arbetstillfällen som rapporterades, men även antalet nya arbetstillfällen som skapades, så som framgår av figur 1. En tydlig trend i rapporterna om förlorade arbetstillfällen under samma tid är den markanta ökningen av den andel som beror på konkurser.

Eurofound's forskning avslöjade att antalet konkurser fram till mitten av 2009 ökade påtagligt mot bakgrund av den globala recessionen. I Danmark ökade till exempel antalet konkurser med 85 procent mellan maj 2008 och maj 2009, trots att 2008 redan var ett rekordår i detta avseende. Vidare har ett antal sektorer drabbats särskilt hårt av konkurser: byggbranschen, textilbranschen, grossist- och detaljhandeln, tillverkningsindustrin, hotell- och restaurangbranschen och bilbranschen. I Estland har till exempel antalet stöd vid insolvens ökat till det tredubbla inom tillverkningsindustrin sedan 2008 och nästan fyrdubblats inom grossist- och detaljhandeln. Enbart inom byggbranschen har 15 gånger så många stöd vid insolvens betalats ut.

Figur 1: Antal omstruktureringsfall och sammanlagda annonserade förlorade och nytillkomna arbetstillfällen

Källa: ERM quarterly nr 4 – vintern 2009

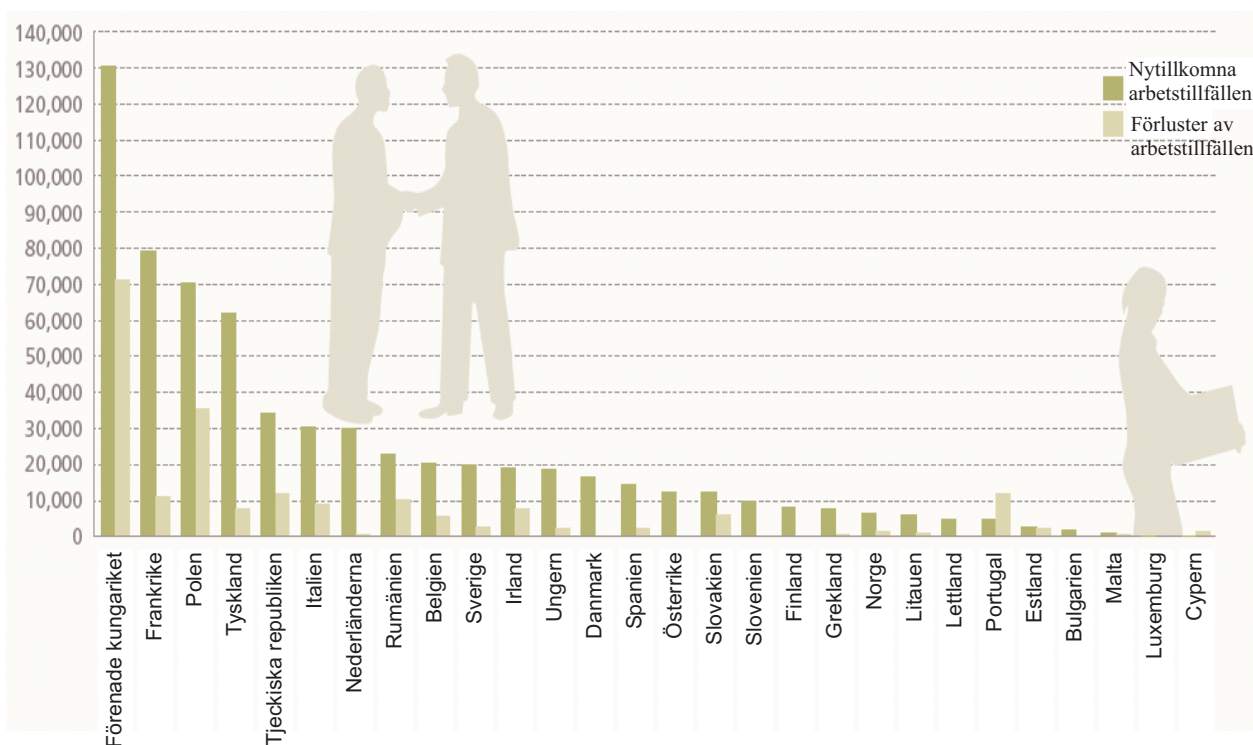
Den forskning i form av fallstudier av omstrukturering i samband med konkurs som beskrivs närmare i *Restructuring in bankruptcy: recent national case examples* gäller granskning av nyligen inträffade konkurser i syfte att få en bättre förståelse av konkurser i allmänhet och särskilt konsekvenserna för berörda arbetstagare och den typ av kompensation de erbjuds. Forskningsresultaten visar att ett av de viktigaste skälen till företagskonkurser var en alltför stor skuldsättning och att företagen inte hade utvecklat någon strategi för konkurrenskraft. När den ekonomiska nedgången kom blev det därför svårt att undvika konkurs. Minskande efterfrågan på varor och tjänster, eller begränsade kreditmöjligheter, har gjort det svårt eller omöjligt för många företag att klara sina skulder. Små och medelstora företag som är mer beroende av att låna verkar ha varit mest sårbara i detta avseende. Många länder har infört åtgärder för att erbjuda krediter för små och medelstora företag (främst) för att skydda företag i riskzonen för konkurs på grund av försämrade möjligheter till affärskredit. I Italien har till exempel staten inrättat en sådan fond, som gav företag möjlighet att ta lån på upp till 1,5 miljoner euro. Framgången för sådana strategier verkar dock hittills ha varit begränsad.

Företagen drabbades dessutom av en dominoeffekt – ett annat företags konkurs ledde till att de själva gick i konkurs. Konkurser bland företag i början av distributionskedjan har lett till insolvens bland företag längre ner i kedjan. I Rumänien skapade till exempel krisen i byggbranschen problem för företag inom träindustrin, vilket resulterade i minskad orderingång och ekonomiska svårigheter bland skogsföretagen. I Litauen orsakades konkurserna inom hotell- och restaurangbranschen delvis av att det nationella flygbolaget lades ner och att utländska flygbolag ställde in sina flygningar till Litauen. Denna dominoeffekt har också bidragit till att sprida den ekonomiska nedgången mellan länder. I Slovakien var till exempel de första företag som gick i konkurs de som exporterade till länder som redan hade drabbats av den ekonomiska krisen, särskilt företag inom bilbranschen. Detta ledde sedan till minskad försäljning för de slovakiska företagens lokala leverantörer.

803

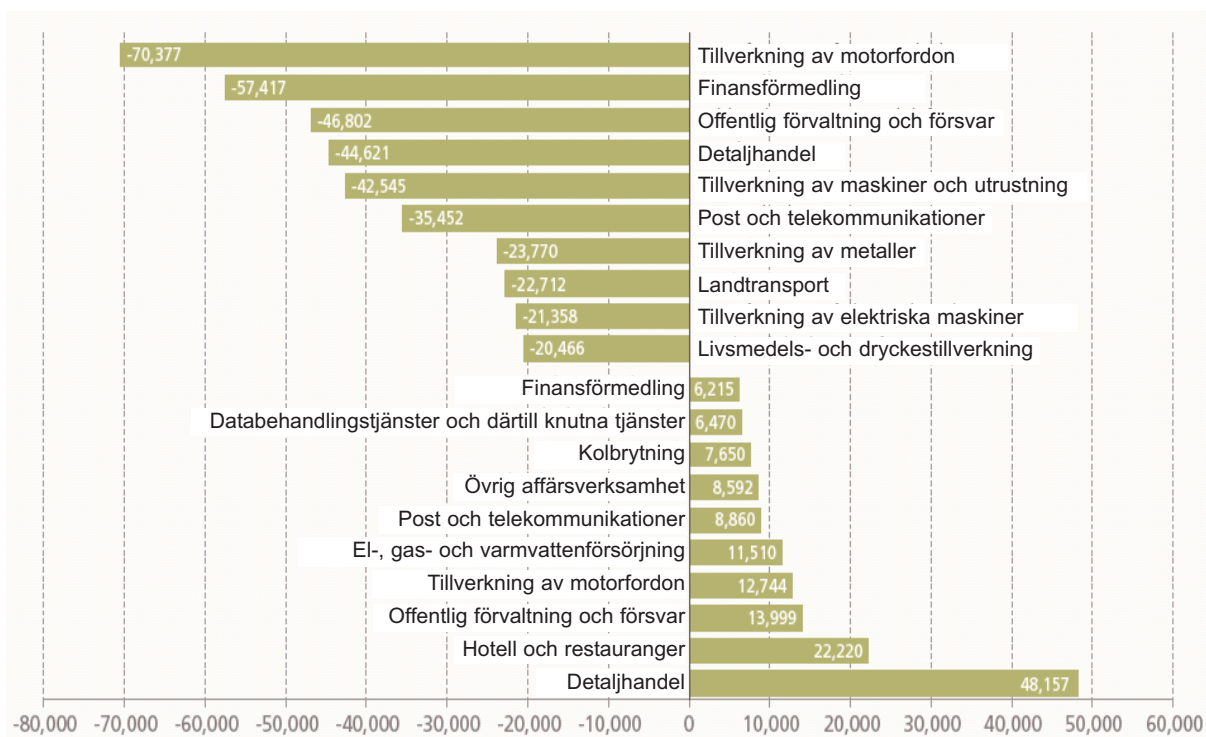
kontakter och
rapporteringsmöten ägde
rum mellan Eurofound och
viktiga beslutsfattare på
EU-nivå

Figur 2: Annonserade nyttillkomna och förlorade arbetstillfällen per land, 2009

Källa: ERM

Figur 3: Annonserade förlorade och nyttillkomna arbetstillfällen per sektor, 2009

Källa: ERM

Fokus på Foundation Forum 2009:

Recessionen – hitta vägen ut

Ett viktigt inslag i Eurofound's arbete är att fungera som ett forum för debatt och diskussion genom att sammanföra beslutsfattare och viktiga aktörer. Eurofound's tyngsta evenemang är Foundation Forum, som anordnas vartannat år. I november 2009 öppnades Foundation Forum av Brian Cowen, Irlands *Taoiseach* (premiärminister), och temat för forumet var den globala recessionen. Temats rubrik, "Europas väg ut", avspeglade det särskilda fokus Eurofound's arbete hade haft på den ekonomiska nedgången under året. Diskussionerna gällde särskilt huruvida, och i vilken utsträckning, Europa kunde ta sig ur recessionen med sina sociala och politiska principer i behåll. Måste några av de europeiska grundvärderingarna offras för att Europa ska återfå sin globala konkurrenskraft? Argument för nedskärningar av de offentliga utgifterna fick mothugg från dem som menar att staten kan spela en viktig roll för återhämtningen genom att spendera för att upprätthålla en ekonomisk balans. Deltagarna debatterade om och i så fall med hur mycket regeringarna behöver öka de medel som avsätts för att skapa arbetstillfällena och erbjuda stöd till arbetssökande, utbildning och anställningsstöd. Den oundvikliga frågan om sådana kostsamma åtgärder är hållbara i dagens läge ställdes, och dessutom uttrycktes oro för att efterfrågan vida skulle överstiga kapaciteten för att tillhandahålla tjänsterna under perioder med stigande arbetslöshet. Talarna på forumet betonade också den roll arbetsmarknadens parter kan spela när det gäller att stärka Europas konkurrensfördel och satte fokus på behovet av att utforma rimliga planer för socialförsäkringssystemen och för välfärdsreformer.

Forskningen visade också att konsekvenserna för arbetstagare som förlorar arbetet på grund av en konkurs tenderar att bli allvarigare än vid andra typer av omstrukturering: den konkursdrabbade arbetsgivaren kanske inte kan erbjuda vare sig ekonomiskt eller praktiskt stöd, och utan avgångsvederlag är arbetstagarna ofta hänvisade till statliga stöd. I de flesta länder innefattar det statliga stöd som erbjuds åtgärder för att garantera utbetalning av alla krav som arbetstagarna har på sin insolventa arbetsgivare och att säkerställa att pensionsrättigheterna inte påverkas: i många länder skyddas pensionsfonderna av förordningar som anger att pensionsmedlen måste hållas separata från företagsintressena.

Hur får ERM sina data?

ERM (*European Restructuring Monitor*) övervakar företagens rapportering till medierna om omstrukturering och om förväntade förluster och skapande av arbetstillfällena i hela EU27 och Norge. Datainsamlingen tar hänsyn till alla rapporter om att minst 100 arbetstillfällena försvinner eller tillkommer eller som påverkar 10 % av arbetsstyrkan på arbetsplatser med minst 250 anställda. En viktig fördel med denna strategi är att den fångar upp rapporter tidigt i samband med avskedanden, men å andra sidan leder den nästan säkert till en överskattning av det faktiska antal arbetstillfällena som påverkas av omstrukturering. Även andra datakällor kan ge värdefull kompletterande information om förlust av arbetstillfällena. 2009 började ERM studera meddelanden om kollektiva uppsägningar. Enligt EU-direktiv 98/59 måste alla företag som planerar att säga upp anställda – enligt vissa gränser – meddela nationella institutioner och genomföra en informations- och överläggningsprocess för att lindra konsekvenserna av uppsägningarna. Dessa meddelanden innehåller värdefull information om planerade uppsägningar. Även här gäller dock att tillgången på data är begränsad, eftersom informationen inte samlas in på ett enhetligt sätt i alla medlemsstater och inte alltid vid samma fas i processen. ERM kommer att fortsätta utnyttja dessa datauppsättningar i framtiden.

ERM-databasen uppdateras dagligen. Läsare kan hitta fler detaljer om enskilda fall med hjälp av sökmotorn på www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/index.htm.

Ur ett nationellt perspektiv visar de siffror för året som presenteras i de fyra numren av ERM *quarterly* att Förenade kungariket hade den föga avundsvärda tätplatsen när det gällde rapporterna om förlorade arbetstillfällen – över 125 000. Delvis berodde detta på att över 30 000 förlorade arbetstillfällen meddelades under året inom den hårt ansatta finanssektorn. Även andra sektorer – särskilt detaljhandeln - rapporterade betydande förluster av arbetstillfällen: Vin- och spritdetaljhandelskedjan First Quench meddelade till exempel att 6 000 arbetstillfällen skulle försvinna och att de flesta av kedjans 1 000 butiker över hela landet skulle stängas.

Förenade kungariket var dock ledande även när det gällde att skapa arbetstillfällen: över 6 000 nya jobb annonserades 2009. Det är påfallande att de flesta av dessa tillkom inom lågprisdetaljhandeln och på snabbmatskedjorna, vilka föreföll gå med vinst även när det övergripande ekonomiska läget försämrades. Under första kvartalet i år meddelade till exempel snabbmatskedjan Kentucky Fried Chicken att man skulle skapa 9 000 nya arbetstillfällen i landet. Samma kvartal meddelade stormarknadslågpriskedjan ASDA i Förenade kungariket att man skulle skapa 7 000 nya arbetstillfällen. (Denna dynamik gällde inte bara Förenade kungariket: hösten 2009 meddelade den belgiska lågprisstormarknadskedjan Colruyt att man skulle skapa ungefär 4 000 nya arbetstillfällen.)

I Polen har ett antal storskaliga omstruktureringar lett till att många nya arbetstillfällen har tillkommit: till exempel annonserades 5 000 nya arbetstillfällen vid fartygsvarven i Stoczina Szczecin och Stoczina Gdynia, och datorjätten IBM meddelade att man skulle nyanställa 1 000 personer under hösten.

Vissa nya arbetstillfällen tillkom också i form av "gröna jobb". Under årets andra kvartal annonserade Veolia Environment i Frankrike att man skulle skapa 5 000 arbetstillfällen inom återvinning, medan Electricity Supply Board i Irland meddelade att nästan 4 000 arbetstillfällen skulle skapas inom ren energiteknik. Recessionen avspeglades också i rapporter från offentliga sektorn om nya arbetstillfällen som skapades för att stödja dem som hade blivit uppsagda: i Sverige meddelade till exempel Arbetsförmedlingen att 2 000 nya arbetstillfällen hade skapats under det tredje kvartalet.

49%

ökning av de av Europeiska kommissionens policydokument som hänvisar till Eurofound's forskning

Foundation Forum 2009

Vem sade vad

Taoiseach **Brian Cowen**: "Det viktigaste vi [i Irland] kan göra för att skydda jobben och skapa nya är att agera snabbt, bestämt och effektivt för att rätta till och stabilisera våra statsfinanser. På så sätt kan vi återfå det inhemska och internationella förtroende som kommer att locka investerare och öka konsumtionen, vilket är förutsättningar för sysselsättningen."

John Monks från Europeiska fackliga samorganisationen (EFS): "Välfärdsstater fungerar som stabilisatorer. Vi måste ha balans mellan marknadsekonomierna och de offentliga sektorerna. Tyskland och Förenade kungariket har haft likartade BNP-nedgångar, men tack vare Tysklands förutseende satsning på kortvariga anställningsstöd har den tyska arbetslösheten inte ökat särskilt mycket."

Amy Domini, grundare av och CEO för Domini Social Investments och en ledande förespråkare för investeringar med samhällsansvar: "Vi måste ifrågasätta en del av förutsättningarna för det finansiella systemets funktion. Jag menar att hanteringen av finansiella tillgångar ska uppfylla syftet med finansiella tillgångar, nämligen att ge många människor ett bättre liv."

Jørgen Rønne, ordförande för socialpolitiska kommittén vid BusinessEurope, avvisade tanken på att den rätta strategin är att hantera krisen som ett systemproblem och varnade mot överreglering av företagen: “Lösningarna ska hittas på företags- och sektorsnivå.”

Maria João Rodrigues, särskild rådgivare för Lissabonagendan: “Vi försöker hantera recessionen, men många är rädda för att kallas protektionistiska. Men om vi förlorar arbetstillfällena nu blir det mycket svårare att skapa nya i framtiden ... Våra diskussioner om krisen bör också handla om hur vi kan stimulera långsiktig tillväxt. Vi får inte förlora vårt långsiktiga fokus.”

Robert Verrue, generaldirektör vid Europeiska kommissionens generaldirektorat för sysselsättning, socialpolitik och lika möjligheter: “De flesta hade inte förväntat sig en så samordnad reaktion på krisen från EU:s sida. Vi måste fortsätta använda oss av potentialen för en gemensam reaktion. Om EU inte hade agerat samordnat skulle det ha varit svårt att uppnå de framsteg vi har lyckats med.”

Krasimir Popov, viceminister för arbetsmarknads- och socialpolitik om Bulgariens reaktion på krisen: “Vår kortsiktiga plan för återhämtning innefattar social- och sjukförsäkringarna och omstruktureringens samhällskonsekvenser. Det finns utbildningskuponger för arbetstagare som förlorar sina arbeten, som finansieras av Europeiska socialfonden (ESF). Stora resurser mobiliseras för att stimulera skapandet av nya arbetstillfällen.”

Anna Ekström, ordförande för svenska SACO: “Social dialog handlar om en maktbalans mellan motstridiga intressen. En äkta social dialog innebär ett givande och tagande från båda parter ... Vi bör se social trygghet som en investering, en utlösande faktor för förändring och för tillväxt ... mer som en språngbräda än som ett skyddsnet.”

Det kaos recessionen har skapat har lett till konflikter på arbetsmarknaden och minskad efterfrågan har i många fall mötts med förändringar av arbetsorganisationen eller ökad intern flexibilitet. Ett inslag i den aktuella recessionen har varit beredvilligheten hos offentliga myndigheter och arbetsmarknadens parter att samarbeta om åtgärder för att bevara arbetstillfällena som svar på det som ses som en tillfällig minskning av efterfrågan, med stöd av politiska förändringar och åtgärder på EU-nivå.

PÅ EU-NIVÅ

Eurofound's forskning om recessionen har gått utöver en kvantitativ beskrivning av det antal arbetstagare som berörs av förlorade och nytillkomna arbetstillfällena och har innefattat en kvalitativ bedömning av reaktionerna på recessionen i hela Europa från medlemsstaterna, företagen, arbetsmarknadens parter och fackföreningarna. Underlaget för bedömningen har varit fallstudier och jämförelser av nationella strategier, och forskningsarbetet har underlättats av Eurofound's trepartsstruktur, som ger institutet en unik insikt i och åtkomst till synpunkter och strategier hos aktörer på EU-nivå, nationella regeringar, fackföreningar och arbetsgivarorganisationer.

Krisåtgärder har genomförts i hela Europa, på alla nivåer, som svar på den ekonomiska nedgången utan motstycke. Den viktigaste motåtgärden på EU-nivå har varit den ekonomiska återhämtningsplanen för Europa (EERP), som antogs av Europeiska rådet i november 2008. Så som beskrivs i ERM:s rapport från 2009: *Restructuring in recession* är målet för EERP att samordna medlemsstaternas politik samt erbjuda extra finansiering genom Europeiska investeringsbanken (EIB) och fonder som Europeiska socialfonden (ESF). Planens huvudinriktning är att stimulera konsumtionen och på så sätt bevara arbetstillfällena tills en varaktig återhämtning har kommit igång.

I planen meddelas det också att reglerna för Europeiska fonden för justering av globaliseringseffekter (EGF) lättas upp tillfälligt så att fonden får möjlighet till särskilda insatser i samband med omstrukturering på företagsnivå som en följd av krisen. Enligt undantagsreglerna måste medlemsstater som ansöker om stöd påvisa ett tydligt samband mellan uppsägningarna och den ekonomiska krisen. Det breddade tillämpningsområdet kommer att gälla till och med 2011, liksom den höjda andelen EU-finansiering från 50 % till 65 %. Vidare har gränsen för antalet uppsägningar som krävs för stödberättigande sänkts från 1 000 till 500, antingen som ett ärende eller som ett antal mindre ärenden. Hittills har lejonparten av medlen använts för jobbmatchning och rådgivningsinsatser samt för omskolning. EGF har dock mandat för andra åtgärder, till exempel flyttbidrag, lönebidrag och åtgärder som är inriktade på särskilt missgynnade grupper.

Har EGF fungerat hittills?

I två högprofilfall i samband med omstrukturering 2009 var "det extra stöd i form av finansiella och mänskliga resurser som EGF möjliggjorde ett oerhört värdefullt komplement till andra finansieringskällor", enligt viktiga aktörer som var delaktiga i processen med att stödja arbetstagare som hade sagts upp. Eurofound-forskning ger en uppfattning om den betydelse EGF-finansieringen hade för att integrera arbetstagare som hade sagts upp som en följd av omstruktureringen av två företag inom mobiltelefoni – BenQ i Tyskland och Perlos i Finland. Enligt forskningsresultaten är ett viktigt inslag i fondens framgång när det gäller att stimulera nationella och regionala satsningar den extra tid fondens bidrag ger möjlighet till för utbildning och ett mer individuellt anpassat och intensivare stöd, särskilt för mer sårbara grupper av arbetstagare. Generellt verkar EGF åtminstone i dessa fall ha haft en markant inverkan på de uppsagda arbetstagarnas anställbarhet och välbefinnande.

Två olika stödmodeller för uppsagda arbetstagare används i Tyskland och Finland: övergångsföretag och "förändringssäkerhetscentra". Båda är väl utvecklade. I Tyskland innefattar den normala modellen med ett övergångsföretag dock inte det stöd och den utbildning med utpräglad individuell anpassning samt det stöd från kollegor som utgjorde en del av EGF-stödpaketet. Både för den tyska den finska modellen gäller också att EGF-stödet möjliggjorde utbildningspartnerskap för mer detaljerade bedömningar av arbetsmarknadens krav och utveckling av specialanpassade utbildningar, vilket med större sannolikhet ledde till jobbomöjligheter. I Finland är det på grund av de statliga budgetbegränsningarna svårt att anställa extra personal som ska stödja arbetstagarna. EGF-finansieringen innebar dock att mer stödpersonal kunde rekryteras och att de lokala jobbcentren kunde ta emot stöd från fler rådgivare, en arbetspsykolog och en gruppledare.

En ytterligare begränsning både i den tyska och den finska modellen är att det ofta saknas både tid och finansiella medel. Detta skapar problem för de arbetstagare som är i störst behov av stöd, eftersom dessa behöver en mer genomgripande insats med stöd, vägledning och utbildning som gör att de kan komma in på arbetsmarknaden igen. Både i BenQ- och i Perlos-fallet upplevde de som intervjuades för fallstudien – *Added value of the European Globalisation adjustment Fund: A comparison of experiences in Germany and Finland* – att den största nyttan med EGF-insatsen var de extra medel och den extra personal som mobiliserades för att stödja arbetstagarna, snarare än att nya typer av stödprogram skapades. I båda fallen var det allmänna intrycket dessutom att det var de mest sårbara grupperna bland de berörda arbetstagarna – äldre, personer med låg kompetensnivå och kvinnor (särskilt ensamstående mödrar) – som hade störst nytta av det ytterligare stöd som kunde ges tack vare EGF-medel. Enligt enkäter uppskattade arbetstagarna på båda företagen särskilt det mer intensiva och individuellt anpassade stöd som de nyanställda rådgivarna kunde erbjuda.

REAKTIONER PÅ RECESSIONEN

Medlemsstaternas reaktioner

I takt med att recessionens effekter bredde ut sig över Europa reagerade nationella och regionala regeringar i medlemsstaterna genom att sjösätta omfattande krispaket. Ett viktigt inslag i många av krispaketen är bidrag och stöd till företag och arbetstagare som står inför problemet med minskande efterfrågan och därmed en arbetsmarknad i kris.

Med hjälp av ett brett spektrum av åtgärder har medlemsstaterna utkämpat slaget på många fronter – försökt skydda jobben, föregripa konsekvenserna av arbetslöshet och lindra dem i samband med uppsägningar och – långsiktigt – försökt upprätthålla arbetstagarnas anställbarhet och bevara förutsättningarna för jobbtillväxt.

Arbetstidsförkortning

Ett av de viktigaste instrument som regeringarna har infört, eller i vissa fall utökat, är ekonomiskt stöd för arbetstidsförkortning. Som en reaktion på minskad efterfrågan, och därmed produktion, minskar arbetsgivare arbetstiden – och sänker lönen – för sina anställda (ofta i linje med kollektivavtalen) och lönebortfallet kompenseras med ett tillfälligt statligt stöd. Sådana program skyddar arbetstagarna mot stora inkomstförluster och låter samtidigt företagen behålla kvalificerad personal till sänkt kostnad för företaget. På grund av den stora variationen i arbetslagstiftning och kollektiva förhandlingssystem inom Europa har dock nationella regeringars och företags samarbete när det gäller att främja arbetstidsförkortning under krisen varierat kraftigt.

Tvärnit – bilbranschen i kris

Bilbranschen är en viktig arbetsgivare med över 2,2 miljoner direktanställda i Europa och nästan 10 miljoner inom verksamheter i distributionskedjan, vilket motsvarar nästan en tredjedel av arbetstillfällena inom tillverkningssektorn i Europa. Den pågående recessionen har dock slagit hårt mot branschen: en försäljningsnedgång under de första fyra månaderna 2009 på ca 15 % i EU15 och 21 % i de nya medlemsstaterna gav utslag på branschens Richterskala och hotade oräkneliga arbetstillfällen. I mitten av februari meddelade till exempel General Motors att man skulle göra sig av med 47 000 jobb och i mars meddelade Volkswagen att företagets alla 16 500 tillfälliga jobb över hela världen skulle dras in.

Under 2009 följde Eurofoundforskarna utvecklingen inom sektorn, hur bilindustrin reagerade på den ekonomiska krisen och vilka politiska reaktioner som förbereddes på nationell och europeisk nivå. Många nationella regeringar grep in med akutlån och genom att skapa ökad efterfrågan – till exempel genom att införa skrotningsprogram som innebar ett incitament för nybilsköpare i form en kontant ersättning. Detta ökade konsumentefterfrågan i Tyskland, men likartade program i andra länder hade inte samma effekt. Arbetstidsförkortning användes för att behålla arbetstillfällen, åtminstone på kort sikt, och staten gick in med ett lönetillskott som kompensation för den sänkta lönen och för att säkerställa fortsatt inbetalning av sociala avgifter.

Initiativ på företagsnivå

I ett antal länder har företagen utvecklat egna initiativ för att kunna behålla personal trots sjunkande efterfrågan. Bland annat har man använt sig av tillfälliga produktionsstopp med obetald ledighet för de anställda, tillfälliga permitteringar, frysta löner och lönesänkningar. I vissa fall – Bentley Motors i Förenade kungariket, Toyota i Förenade kungariket, Volvo i Sverige och Opel i Polen – fick de anställda möjlighet till utbildning i samband med produktionsstopp eller arbetstidsförkortning, antingen för kompetenshöjning eller som en förberedelse inför en eventuell uppsägning. Det återstår att se om sådana åtgärder kan hålla bilbranschen under armarna tills det allmänna ekonomiska klimatet har förbättrats. I juli 2009 fanns det tecken på att fler sammanslagningar och nedläggningar var på gång.

Mer om detta finns att läsa i *Recent restructuring trends and policies in the automotive sector*.

I Tyskland erbjuder det befintliga federala *Kurzarbeit*-systemet redan statligt stöd för företag som inför arbetstidsförkortning. När ett företags behov av flexibla arbetstider går utöver det som gäller enligt kollektivavtalet eller redan har utnyttjat det maximalt kan företaget få tillgång till federala medel. Mellan oktober och december 2008 femdubblades det antal arbetstagare som fick utbetalningar från fonden. I mars 2009 hade omkring 1,1 miljoner tyska arbetstagare förkortad arbetstid med federalt stöd. Enligt vissa uppskattningar skulle över 350 000 tyska arbetstagare ha sagts upp utan denna politiska åtgärd. Det står klart att stimulansåtgärder generellt innebar att den BNP-nedgång som Tyskland upplevde inte ledde till den sysselsättningsminskning man kunde ha förväntat sig. Tysklands BNP sjönk med 6,7 % mellan första kvartalet 2008 och första kvartalet 2009, medan BNP i Spanien sjönk med mindre än halva den procentandelen – bara 3 %. Men medan sysselsättningen ökade något i Tyskland under samma period – med 0,4 % – sjönk den med 6,3 % i Spanien.

En liknande åtgärd – deltidslöshet (*chômage partiel*) – i Frankrike bidrog till att säkra arbetstillfällena, särskilt inom bilindustrin, där antalet företag som ansökte om medel enligt programmet ökade markant. Inom det franska programmet användes vid exceptionella ekonomiska svårigheter statliga medel för att täcka 60 % av minimitimlönerna under perioder när personal permitterades. Liknande program har använts i Nederländerna och Österrike. I Förenade kungariket, där förhandlingar i huvudsak sköts decentraliserat, har arbetstidsförkortning inför recessionen i de flesta fall varit ett resultat av förhandlingar på företagsnivå mellan företagsledning och fackföreningar. Inga statliga program finns för att hjälpa arbetsgivare behålla sina anställda genom att utnyttja arbetstidsförkortning.

Det förefaller som om de länder som aktivt har använt sig av åtgärder som arbetstidsflexibilitet, arbetstidsförkortning och tillfälliga permitteringar har kunnat begränsa uppsägningarna. Exempelvis har Österrike, Frankrike, Tyskland och Nederländerna, som alla använde sig av kombinationer av dessa åtgärder, upplevt en mindre dramatisk ökning av arbetslösheten än många andra medlemsstater. Det är dock möjligt att dessa positiva resultat inte håller i sig om ingen tillväxt av arbetsmarknaden inträffar. Det finns en reell risk för att arbetslösheten ökar snabbt även i länder som Frankrike och Tyskland, vars tillverkningssektorer hittills har lyckats undvika storskaliga omstruktureringar på grund av recessionen.

Minskade kostnader för arbetskraft

Minskade arbetskostnader kan utan tvekan förbättra företagens finansiella situation i kristider. I ett antal medlemsstater har regeringarna sänkt eller beviljat anstånd med betalning av lönebidrag – primärt de skatter och avgifter som arbetsgivaren ska betala. I Tyskland har till exempel arbetsgivarnas bidrag till arbetslöshetsförsäkringen sänkts till 2,8 % för 2009 och 2010. I vissa länder är vissa grupper av arbetstagare eller företag inom vissa sektorer föremål för sänkta sociala avgifter. I Tjeckien, Ungern och Portugal har till exempel regeringarna uppmuntrat företag att anställa äldre genom att sänka eller helt avskaffa de sociala avgifterna, till exempel till sjukförsäkringssystemet, för dessa arbetstagare. I Spanien har regeringen beviljat anstånd med inbetalning av arbetsgivaravgifterna för flyg- och vägtransportsektorerna.

Åtgärder på företagsnivå

Under 2008 och 2009 har företag inom många olika sektorer vidtagit egna åtgärder, utan statliga stöd, för att anpassa arbetstiderna och på så sätt minska arbetskostnaderna. Ett brett urval av åtgärder har använts i detta syfte: produktionsstopp, skyldighet att ta ut semester, kortare arbetsveckor eller arbetsdagar, ökad användning av arbetstidskonton, roterande ledighet och sabbatsledighet. Dessutom har lönen i många fall sänkts med så mycket som 10 % eller 20 %. I praktiken har företagen ofta vidtagit en kombination av dessa åtgärder och oftast i samråd med fackföreningar och arbetstagaråd.

Eftersom recessionen nådde sin bottenivå i slutet av 2008 och i början av 2009 utnyttjade ett antal företag ledigheterna kring jul och nyår. Produktionsstopp och stängning av företag i december 2008 och januari 2009 varade ofta i upp till fyra veckor. Detta fortsatte under första halvåret 2009, då vissa företag valde att stoppa produktionen eller minska antalet skift. I allmänhet var företagets första reaktion på den dödtid som uppkom på grund av minskad efterfrågan att minska arbetstagarnas inestående ledigheter genom att föreslå att de skulle ta ut semester och ledighet.

Lönesänkningar för att behålla jobben

För att undvika uppsägningar kom många arbetsgivare överens med arbetstagarrepresentanterna om frysning eller sänkning av lönerna. I många fall har lönesänkningarna inte varit enhetliga för alla anställda utan i stället progressiva över inkomstskikten – till exempel med frysta löner för dem med de lägsta inkomsterna, måttliga lönesänkningar för medelinkomsttagare och större lönesänkningar och innehållna bonusar för personal på chefsnivå. Oftast har dessa åtgärder för att bevara jobben inte införts enbart utan i kombination med andra åtgärder. I januari 2009 stoppade elektronikföretaget Sony till exempel sina förberedelser för uppsägningar och åtog sig att ha kvar driften på sin anläggning i Barcelona till 2010 i utbyte mot en frysning av lönerna och längre arbetstider. Samma år gick piloterna på Czech Airlines med på en lönesänkning på 6,5 % för att behålla 200 arbetstillfällen, och en ny överenskommelse om kostnadsbesparingar nåddes mellan det irländska flygbolaget Aer Lingus och de största irländska fackföreningarna, SIPTU. Enligt överenskommelsen erbjöds 850 anställda ett "sluta och börja igen"-alternativ som innebar att ett attraktivt avgångsvederlag betalades ut och att de anställda fick komma tillbaka till nya befattningar med lägre lön eller sämre villkor.

Andra företag införde eller utökade sina arbetstidskonton, särskilt i Tyskland. Arbetstagarerna kunde bli ombedda att ta ut kompensationsledighet för övertid som de redan hade arbetat in: på så sätt kunde de vara lediga utan att behöva använda semesterdagar, medan företaget slapp betala ut övertidsersättningen. Alternativt kan arbetstagarerna bli ombedda att ta ledigt nu och arbeta längre dagar längre fram, när efterfrågan på företagets produkter ska vara återställd enligt prognoserna.

För att undvika uppsägningar under den pågående nedgången i efterfrågan (när det inte längre går att använda semester eller kompensationsledighet) har många europeiska företag infört arbetstidsförkortning för sina anställda eller permitterat personal tillfälligt. För arbetstagarerna ger detta åtminstone en tillfällig garanti för att inte bli uppsagda, även om arbetstidsförkortningen leder till en lägre nettolön. Arbetsgivarna kan å sin sida öka den interna flexibiliteten genom att sänka arbetskostnaderna och samtidigt ha arbetskraft och kompetens kvar inför en förväntad återhämtning.

I mars 2009 enades de anställda hos den svenska fordonstillverkaren Scania om att acceptera tillfälliga permitteringar i utbyte mot anställningsgaranti under ett halvår efter överenskommelsen. Överenskommelsen innebar dessutom 20 % kortare arbetstid och 10 % lägre lön, sänkt semesterersättning och frysning av löneökningar under året.

1,6 miljoner

besökte Eurofound's
webbplats förra året

Arbetstidsförkortning och tillfälliga permitteringar verkar ha börjat användas i januari 2009, med en andra våg i april–maj 2009. Generellt har företagen sett det som en tillfällig åtgärd som kan tillämpas mellan några veckor och några månader. Vissa företag har senare förlängt åtgärdernas tillämpningstid. Andra har dock upptäckt att den planerade arbetstidsförkortningen inte behövdes: exempelvis kunde Skoda i Tjeckien dra fördel av den ökade efterfrågan som det tyska bilskrotningsprogrammet medförde.

En nationell undersökning i Tyskland i slutet av 2009 visade att endast en liten minoritet av företagen hade sagt upp anställda, trots att den ekonomiska krisen påverkade de flesta företag. Arbetstidskonton var den vanligaste åtgärden för att minska den effektiva arbetstiden och lindra effekten av den minskade efterfrågan: 30 % av företagen i Tyskland använde sina arbetstidskonton, antingen i form av en minskning av antalet sparade timmar på individuella konton eller i form av arbetstidskrediter som kommer att behöva arbetas in i framtiden, när efterfrågan ökar igen. Den näst vanligaste åtgärden var arbetstidsförkortning, som användes av 20 % av företagen.

Andra företag – huvudsakligen inom tjänstesektorer som banker eller affärskonsulter – har infört en mer långsiktig arbetstidsförkortning i form av avbrott i karriären eller sabbatsledighet. Finansgruppen BBVA införde till exempel en rad kostnadsbesparande åtgärder i maj 2009 (med det ytterligare målet att hjälpa de anställda till en bättre balans mellan arbete och privatliv och ge dem ökad flexibilitet). En av åtgärderna var möjligheten att ta mellan tre och fem års ledighet för personliga eller yrkesrelaterade projekt, med omkring 30 % av lönen plus sjukvårdsförmåner och med garanti om fortsatt anställning efter ledigheten.

TACKLA JOBBKRISEN

Mot bakgrund av risken för massarbetslöshet har medlemsstaterna gjort särskilda ansträngningar att återintegrera arbetslösa på arbetsmarknaden. Ett sätt att underlätta återintegrering är att erbjuda tjänster som jobbmatchning, rådgivning och yrkesvägledning.

Flera medlemsstater har försökt anpassa sina offentliga arbetsförmedlingar till den ökade efterfrågan på grund av förlorade arbetstillfällen under recessionen. Detta kan innebära bland annat att anställa extra personal som ska hantera den ökade efterfrågan, utbilda befintlig personal och utöka tiden för rådgivning eller koppla den till andra leverantörer av arbetsmarknadstjänster.

Ta udden av omstruktureringen

Omstrukturering är traumatisk för enskilda anställda och kan ha djupgående ekonomiska effekter lokalt, oavsett om den är en följd av finanskrisen eller av en företagsammanslagning. Över hela Europa har många företag dock gjort stora ansträngningar – ofta i samverkan med arbetstagarrepresentanter och statliga myndigheter – för att minimera effekterna av förlorade arbetstillfällen. Bland annat har man hjälpt arbetstagare med omskolning eller att söka nytt jobb och erbjudit rådgivning om hur de bäst ska kunna uppnå långsiktiga mål. Under 2009 djupgranskade Eurofound ett antal fall av företagsomstruktureringar för att definiera god praxis för omstrukturering, oavsett om denna sker på grund av den pågående krisen eller ej. Eurofound fann att rådgivning är en viktig faktor när det gäller att minimera effekten av förlorade arbetstillfällen. I de bästa exemplen är samarbete med rådgivning en integrerad del av företagets rutiner och ges kontinuerligt, även när ingen omstrukturering är aktuell.

I en separat studie fann Eurofound att arbetsmarknadens parter hade en viktig roll när det gällde att lindra de negativa konsekvenserna av omstruktureringar. Både i Sverige och i Belgien har arbetsmarknadens parter inrättat organ för att förbättra möjligheterna för uppsagda arbetstagare att snabbt gå vidare till nya jobb av hög kvalitet. Under det senaste årtiondet har Trygghetsrådet (TRR) i Sverige stött nästan 160 000 tjänstemän vid 20 000 anslutna

företag med att hitta ett nytt jobb eller inleda en ny karriär. Programmen syftar också till att garantera att deltagarna får upp till 70 % av sin tidigare lön. Fackföreningars och arbetsgivares gemensamma engagemang betraktas som en avgörande framgångsfaktor i den verksamhet som har bedrivits hittills när det gäller att placera klienterna i nya jobb, vilket har lyckats i mellan 60 % och 70 % av fallen. Dessutom rör det sig om en långvarig process. En klient kan ha kontakt med träningscentret i upp till fem år. I Belgien har "omställningsenheter" haft motsvarande framgångar som TRR i Sverige. Enheterna inrättades för ett specialfall av omstrukturering och enheternas trepartsstruktur – med representanter för fackföreningarna, arbetsgivarna och arbetsförmedlingen – ansvarar gemensamt för budgeten.

I Spanien och Italien har arbetsmarknadens parter en annan roll. De försöker föregripa förändring innan den inträffar i form av företagsomstruktureringar och uppsägningar. Det finns dock inga exempel på program som syftar till att både minimera förlusten av arbetstillfällena och hantera förlusten på ett konstruktivt sätt.

Se *ERM case studies: Good practice in company restructuring* och *EMCC case studies – Joint social partner structures and restructuring: Comparing national approaches*

Flera medlemsstater har infört incitament (eller utökat tillämpningsområdet för befintliga program) för företagen att skapa fler arbetstillfällen genom att sänka lönebikostnaderna för arbetsgivare (så som beskrivs ovan) eller genom att erbjuda lönebidrag för nyanställda. Detta innebär att arbetslösa kan få stöd att komma tillbaka till arbetsmarknaden medan företagen får de personalresurser de behöver inför en kommande ekonomisk uppgång.

På lång sikt – lindra konsekvenserna av arbetslösheten

Erfarenheterna från tidigare recessioner har visat att det finns en fördröjning mellan minskad produktion och minskad sysselsättning. Därför kan sysselsättningen förväntas sjunka ytterligare, troligen under de närmaste fyra till fem åren. Därmed är det också uppenbart att statligt stöd för att upprätthålla sysselsättningen och skapa nya arbetstillfällen måste fortsätta under den ekonomiska stabiliseringen. Många medlemsstater har anpassat sina program för finansiellt stöd till arbetslösa efter rådande förhållanden: till exempel genom att tillämpa mindre strikta kriterier för beviljande av arbetslöshetsersättning. Stöden har också tagit formen av barnbidrag, bostadsbidrag och studiebidrag för att hjälpa dem som har stängts ute från arbetsmarknaden på grund av recessionen. Det kommer dock att bli ett betydande problem för många medlemsstater att hitta en lämplig balans mellan stöd till enskilda och företag och en rimlig belastning för statsbudgeten.

152 443

trycksaker delades ut och många fler dokument publicerades elektroniskt

Kompetensutveckling inför en kommande uppgång – utbildningsstöd i medlemsstaterna

Under recessionen har ett antal regeringar stött företags utbildningsåtgärder för sina anställda, som ett incitament för företagen att genomföra kompletterande utbildningsaktiviteter. Stödet har haft formen av rådgivning till företagen antingen om intern utbildning eller om hur man hittar den bästa externa leverantören av utbildningstjänster. I Förenade kungariket är till exempel "Train to Gain"-programmet ett statligt initiativ som erbjuder rådgivning om höjning av de anställdas kompetensnivå och som är öppen för företag i alla storlekar och inom alla sektorer. Sedan januari 2009 har initiativet utökats till korttidsutbildning inom områden som ger snabb avkastning för verksamheten, till exempel tekniker för kassaflödeshantering och värdehöjande förbättringar. I flera fall har statligt stöd för utbildning kopplats till arbetstidsförkortning. I Österrike, Tjeckien, Tyskland och Polen får arbetsgivarna ett utbildningsbidrag som täcker mellan 25 % och 80 % av kostnaden om de erbjuder sina anställda kurser på den tid som blir ledig vid arbetstidsförkortning. Andra stödåtgärder är att erbjuda rådgivning som annars är förbehållen arbetslösa eller ge finansiellt stöd för utbildnings- eller personalkostnader.

Det finns behov av fokuserade åtgärder för att bibehålla eller öka investeringarna i utbildning: en undersökning i Förenade kungariket visar till exempel att 44 % av företagen har minskat sina investeringar i utbildning på grund av krisen. För att undvika underfinansiering av utbildning har den brittiska regeringen avsatt medel för att garantera att alla under 25 års ålder kan få antingen utbildning eller en anställning med lönebidrag efter ett års arbetslöshet.

Mer information finns i *Restructuring in recession – ERM report 2009, Sink or swim – recession and recovery in Europe och Social dialogue and the recession.*

SOCIAL DIALOG UNDER RECESSIONEN

Samarbete under krisen

Recessionens inverkan på den sociala dialogen har varit blandad. I många fall har den åtminstone tillfälligt sammanfört arbetsmarknadens parter i samband med genomförandet av praktiska och direkta insatser. I andra medlemsstater, främst de som försöker genomföra åtstramningsåtgärder för att komma till rätta med budgetunderskott, har dock spänningarna mellan den nationella regeringen och fackföreningarna, särskilt inom den offentliga sektorn, lett till konflikt.

Så som beskrivs ovan har olika program för arbetstidsförkortning i många fall byggt på överenskommelser mellan arbetsgivare och fackföreningar. Eurofound's forskning om relationer inom industrin 2009 ger många exempel på medgivanden som har förhandlats fram mellan arbetsmarknadens parter.

Den 26 maj 2009 undertecknade till exempel Schaeffler-gruppen, IG Metall och företagsgruppens arbetstagarråd en överenskommelse som bygger på sänkta arbetskostnader i utbyte mot tidsbegränsade garantier om anställningstrygghet som uteslöt uppsägningar fram till den 30 juni 2010, under förutsättning att de sänkta arbetskostnaderna härrörde från en gemensamt överenskommen uppsättning åtgärder, bland annat förkortad arbetstid med lönejustering och utökad användning av arbetstidsförkortning. Enligt företagsledningen har de 220 000 jobb som var i riskzonen bevarats, åtminstone på kort sikt.

Inom den svenska tillverkningssektorn nådde fackföreningen IF Metall och arbetsgivarorganisationerna i mars 2009 en överenskommelse om arbetstidsförkortning inför de extraordinära förhållanden som uppkommit på grund av recessionen. Enligt överenskommelsen sänks lönerna i motsvarande grad, men de anställda får minst 80 % av sin vanliga lön. Lokala överenskommelser garanterar att de anställda deltar i obetald utbildning för att öka sin anställbarhet och kompetens. Hösten 2009 hade ungefär 500 lokala överenskommelser undertecknats som omfattade 70 000 arbetstagare. Enligt planerna ska det bli ännu fler.

TREPARTSSAMARBETE

I många länder har arbetsmarknadens parter och nationella regeringar ingått ett trepartssamarbete för att utarbeta åtgärder som kan lindra recessionens effekter. Ett sådant trepartssamarbete i Estland som inleddes i mars 2009 föreslog åtgärder inom livslångt lärande, socialförsäkringar och flexibla arbetsmetoder, till exempel att kombinera deltidsarbete med livslångt lärande och att flytta en stor del av tjänsteutbudet inom socialförsäkringssystemen till elektroniska kanaler för att förbättra servicen.

135 276

dokument laddades ner
från Eurofound's
webbplats (en ökning
med nästan
28 000 jämfört
med 2008)

Byteshandel – lönen eller jobbet

Många företag står under press att minska sina kostnader kraftigt, vilket innebär att arbetstagarrepresentanter och fackföreningar står inför det svåra valet att godkänna sämre anställningsvillkor för att bidra till besparingarna eller att riskera uppsägning av delar av arbetsstyrkan, flytt av verksamheten eller till och med nedläggning. Sådan "byteshandel" leder ofta till att arbetstagarrepresentanterna måste gå med på sänkning eller frysning av lönerna. Arbetstagarrepresentanter kan också gå med på andra eftergifter, till exempel förlängd arbetstid utan motsvarande löneökning, i utbyte mot någon form av anställningsgaranti från företagsledningens sida. Fackföreningen DATE vid det nederländska dotterbolaget till det globala postföretaget TNT gick till exempel med på lönesänkningar på upp till 15 % i utbyte mot en anställningsgaranti som utesluter uppsägningar under de närmaste tre åren. Alternativet var enligt fackföreningarna att 11 000 jobb skulle hamna i riskzonen på den starkt konkurrensutsatta marknaden.

Fackföreningarna är dock inte alltid nöjda med lösningar som innebär ökad flexibilitet i utbyte mot ökad anställningstrygghet. En frysning av lönerna vid SEAT:s bilfabrik i Martorell i Spanien godkändes till exempel först i mars 2009 efter långvariga förhandlingar för att lösa tvisterna mellan berörda parter. Ett mer omfattande åtstramningspaket överenskomms i april av ledningen vid den tyska biltillverkaren Daimler och företagets arbetstagarråd. Man räknar med att åtstramningsåtgärderna ska ge besparingar på omkring två miljarder euro. Medlemmar av arbetstagarrådet har dock kritiserat de anställningsgarantier som Daimlers företagsledning erbjöd i gengäld för att vara alltför begränsade.

Byteshandel kan bidra till säkrare sysselsättning i svåra tider, men ur arbetstagarperspektiv innebär resultatet av en sådan förhandling om eftergifter en framgång endast om det rör sig om en kortsiktig strategi. Eftergifter undergräver oundvikligen fackföreningarnas viktigaste mål: att förbättra anställningsvillkoren. För att förhandling om eftergifter ska komma de anställda till fördel måste eftergifterna gälla en tidsbegränsad period och bygga på särskilda förutsättningar.

I juni 2009 beslutade den polska regeringen att anta ett krispaket som hade föreslagits av arbetsmarknadens parter och lade som en följd av detta fram två lagförslag. Krispaketet fick en bred acceptans som en återupplivning av den sociala dialogen. Det innehöll 13 åtgärder, bland annat en höjning av minimilönen, lönebidrag som ett alternativ till uppsägningar och ökade sociala förmåner för arbetstagare som hade sagts upp.

Som en del av planen för att återstarta landets ekonomi och behålla arbetstagarnas köpkraft kom arbetsmarknadens parter i Belgien överens om att erbjuda anställda så kallade "ekochecker", som kan användas för att köpa miljövänliga konsumtionsvaror. Trepartsöverenskommelsen mellan sektorerna innebar också som en del av samma åtgärd en överenskommelse om att höjda värdet på de vanligt förekommande lunchkupongerna. På grund av den ökade arbetslösheten i Spanien beslutade regeringen att höja bidragen och genomföra ett åtgärdsprogram för att stimulera sysselsättningen både inom den offentliga och den privata sektorn. Bland åtgärderna fanns ökade statliga investeringar i infrastruktur och konstruktion.

ANDRA SIDAN AV MYNTET – RELATIONSPROBLEM INOM INDUSTRIEN

Samordnade strejkåtgärder har varit mer undantag än regel under krisen. Detta avspeglar eventuellt oron för den ekonomiska situationens allvar, som kan ha övertygat arbetsmarknadens parter om att anpassning och flexibilitet är viktigare för överlevnaden. Välkända företags konkurser – bland annat General Motors (internationellt) och detaljhandelsjätten Woolworths (Förenade kungariket och Tyskland) – och den arbetslöshet som har följt i konkursernas spår kan ha gjort förhandlingar till ett attraktivare alternativ för fackföreningarna än strejkåtgärder vid förslag om omstruktureringar.

Ett omfattande samarbete har bedrivits mellan fackföreningar, arbetsgivarorganisationer och nationella regeringar under krisen, men den pågående ekonomiska nedgången och omfattningen av många av de nedskärningar som har genomförts för att motverka den har lett till protester, strejker och i vissa fall att den sociala dialogen har avbrutits.

I vissa länder har fackföreningarna motsatt sig regeringens krisåtgärder. I Litauen organiserade fackföreningarna 2009 en nationell protestdemonstration mot regeringens politik. Även i Frankrike kallade de största fackliga organisationerna till en nationell strejk i januari 2009 för att protestera mot regeringens reaktion på krisen.

En generalstrejk i Italien i april som utlöstes av den fackliga organisationen CGIL som en protest mot regeringens påstådda oförmåga att hantera den ekonomiska krisen satte fokus på motsättningarna mellan fackföreningarna, eftersom CGIL protesterade mot den överenskommelse som regeringen hade gjort med andra av arbetsmarknadens parter om en reform av systemet för kollektivförhandlingar.

I Grekland belyste en generalstrejk den försämrade ekonomiska situationen i landet i april, när fackförbunden protesterade mot den grekiska regeringens restriktiva skattepolitik. I oktober genomförde fackföreningarna inom den offentliga sektorn en endagsstrejk mot det nya lagförslaget om den offentliga sektorns löner.

I maj organiserade sju fackföreningar i Luxemburg en stor demonstration och krävde garantier för sysselsättningen och att inga försämringar skulle göras av socialförsäkringssystemen i Luxemburg.

I Litauen genomförde den nationella fackliga samorganisationen en hungerstrejk i juli som protest mot lönesänkningarna för de redan lågbetalda anställda inom den offentliga sektorn. Protesterna fortsatte i oktober.

Sommaren 2009 ansågs den sociala dialogen officiellt ha avbrutits i Spanien, trots att ett gemensamt uttalande hade undertecknats där arbetsmarknadens parter och regeringen gemensamt erkände den kris den spanska ekonomin stod inför och dess betydelse. Alla parter åtog sig att inom ramen för den sociala dialogen vidta åtgärder för att främja en ekonomisk återhämtning. Regeringen och fackföreningarna avvisade dock de viktigaste åtgärderna som föreslogs av arbetsgivarnas representanter – sänkta sociala avgifter och en övergång till mer flexibla anställningsavtal.

I Estland i oktober demonstrerade två fackföreningar som organiserar hälso- och sjukvårdspersonal som en protest mot regeringens planer på att skära ner utgifterna för hälso- och sjukvården. Argumentet var att sänkta löner skulle leda till att sjukvårdsanställda emigrerade.

I december 2009 bedömde man att Irlands 22 år gamla system med socialt partnerskap hade brutit samman efter det att regeringen hade meddelat att förhandlingarna med fackföreningarna inom den offentliga sektorn om en överenskommelse om en metod för att spara en miljard euro i budgetpropositionen hade brutit samman.

Multinationella företag och kollektivförhandling

2009 undersökte Eurofound vilken roll multinationella företag spelar vid kollektivförhandlingar. Eftersom de är dominerande arbetsgivare är dessa företags praxis avgörande för förståelsen av hur Europas brokiga system av kollektivförhandlingar har utvecklats: de ligger långt framme när det gäller att kräva förändringar av nationella system för kollektivförhandling och begär bland annat att tillämpningsområdet för förhandlingar på företagsnivå ska utökas och att konkurrenskraften ska beaktas i högre grad i förhandlingsdagordningen. Dessutom har såväl de multinationella företagens internationella organisation och ledningsstruktur som deras möjligheter att flytta arbetstillfällen över nationsgränser implikationer för kollektivförhandlingarnas struktur, dagordning och resultat. Dessutom har multinationella företag generellt legat långt framme när det gäller avtal (vanligtvis på företagsnivå) som inför olika löneprogram och mer flexibla arbetstidssystem. Vid lokala förhandlingar med en arbetsgivare inom tillverkningssektorn har multinationella företag i stor utsträckning använt sig av jämförelser mellan olika länder av kostnader och prestanda (särskilt med lågkostnadsverksamheter i Östeuropa och Asien) vid förhandlingar, särskilt inom tillverkningssektorn. När flytt av verksamheten kan användas som hot kan det hända att krav på kostnadsbesparingsåtgärder och ökad flexibilitet ställs i utbyte mot en garanti om att inte flytta produktion och jobb. Fokus för förhandlingarna är allt oftare omstrukturering över nationsgränser på grund av den ökade oron för just sådana omflyttningar.

I den rapport som beskriver forskningsresultaten diskuteras också behovet av att utveckla transnationella förhandlingsmekanismer om kollektivförhandling ska kunna fortsätta vara en viktig del av regleringen av arbetsmarknaden. Mer information finns i den fullständiga rapporten: *Multinational companies and collective bargaining*.

3

HUR HAR DET VARIT FÖR DIG?

Arbetsförhållanden 2008-2009

Många arbetstagare fick förkortad arbetstid under 2008 och 2009 som reaktion på minskad efterfrågan från industrin, men med åtföljande lönesänkningar. Trenden med snabba löneökningar i många länder saktade av dramatiskt och vände i vissa fall nedåt i och med att ökande levnadskostnader och frysta löner, eller direkta lönesänkningar, minskade arbetstagarnas köpkraft. Eurofound's forskning belyste också det konstanta underläget för många arbetstagare som saknar kompetens, har odeklarerade anställningar eller inte är medborgare i det land där de arbetar: lägre lön, större sannolikhet för osäkra anställningsförhållanden och generellt sämre arbetsvillkor.

ARBETSTID

Eurofound's mandat innefattar granskning av arbetsvillkoren i hela Europa, ett område där utvecklingen under 2008 och 2009 visar recessionens effekter. Sedan 2003 har EIRO sammanställt en årsrapport om förändringar av arbetstiden enligt kollektivavtal i hela Europa. Varje årlig publikation ger en tillbakablick på det år som har gått. *Working time developments – 2008*, som publicerades i mitten av 2009, visade att mönstren för arbetstidsförändringar hade ändrats under 2008. Under de föregående tio åren hade arbetsveckan förkortats något i EU15 – från 38,6 timmar till 37,9 timmar. Samma mönster förelåg i de nya medlemsstaterna, men inte i samma grad, från 39,6 timmar per vecka till 39,4 timmar per vecka mellan 2003 och 2008. Den kortare veckoarbetstiden medförde inga lönesänkningar. Mot slutet av 2008 blev förkortad arbetstid med åtföljande lönesänkning allt vanligare i takt med att den ekonomiska krisen fördjupades: påtvingade arbetstidsförkortningar och – oftast – ersättning i form av kortare arbetsdagar och tillfälliga permitteringar ökade när företagen försökte hantera den sjunkande efterfrågan.

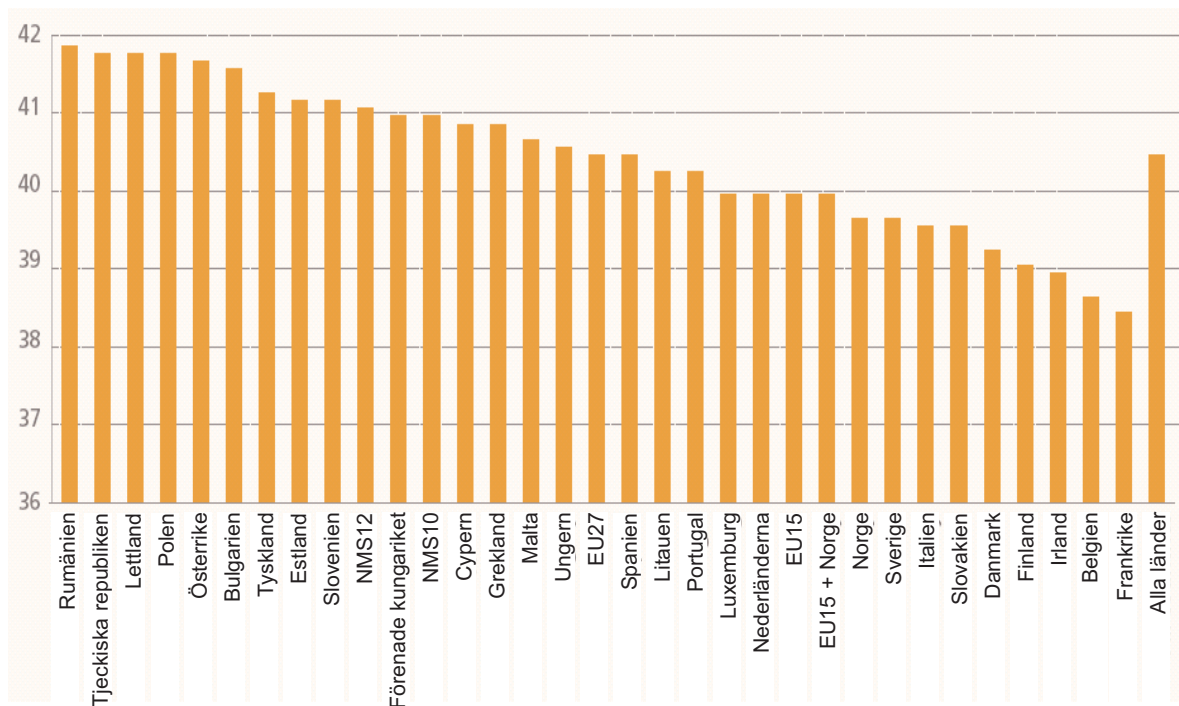
Årsrapporten om arbetstidsutvecklingen visade också att arbetsveckans längd avspeglade en tydlig skillnad mellan EU15 och NMS12: endast tre av EU15-länderna hade arbetsveckor som i praktiken var längre än genomsnittet för EU27, medan arbetstagarna i 10 av de 12 nya medlemsstaterna arbetade längre veckor än EU27-genomsnittet. Rumänien hade den längsta arbetsveckan, heltid motsvarade 41,8 timmar, medan motsvarande arbetstagare i Frankrike bara arbetade 38,4 timmar per vecka.

ECS utreder arbetstiden

Under första kvartalet 2009 genomfördes fältarbetet för Europeiska företagsundersökningen (ECS 2009). De första resultaten blev tillgängliga i slutet av 2009 men diskuteras inte i denna årsbok eftersom huvuddelen av resultaten inte fanns klara förrän 2010, både i översiktsrapporten och i de sekundära analyserna. Resultaten från den europaomspännande företagsundersökningen belyser arbetstider och flexibilitetsstrategier, variationen när det gäller löner och system för arbetstagarnas ekonomiska delaktighet, social dialog och resurspraxis på europeiska företag. HR-chefer och i förekommande fall arbetstagarrepresentanter intervjuades på över 27 000 företag i 30 länder: de 27 EU-medlemsstaterna, Kroatien, Turkiet och före detta jugoslaviska republiken Makedonien.

De största skillnaderna rörde betald semester: Sverige hade den längsta semestern med 33 dagar per år. I Estland hade arbetstagarna däremot bara 20 dagars betald semester. Även här fanns alltså en påtaglig skillnad mellan gamla och nya medlemsstater.

Figur 4: Genomsnittligt antal arbetstimmar per vecka för heltidsanställda i deras huvudsakliga arbete, 2008

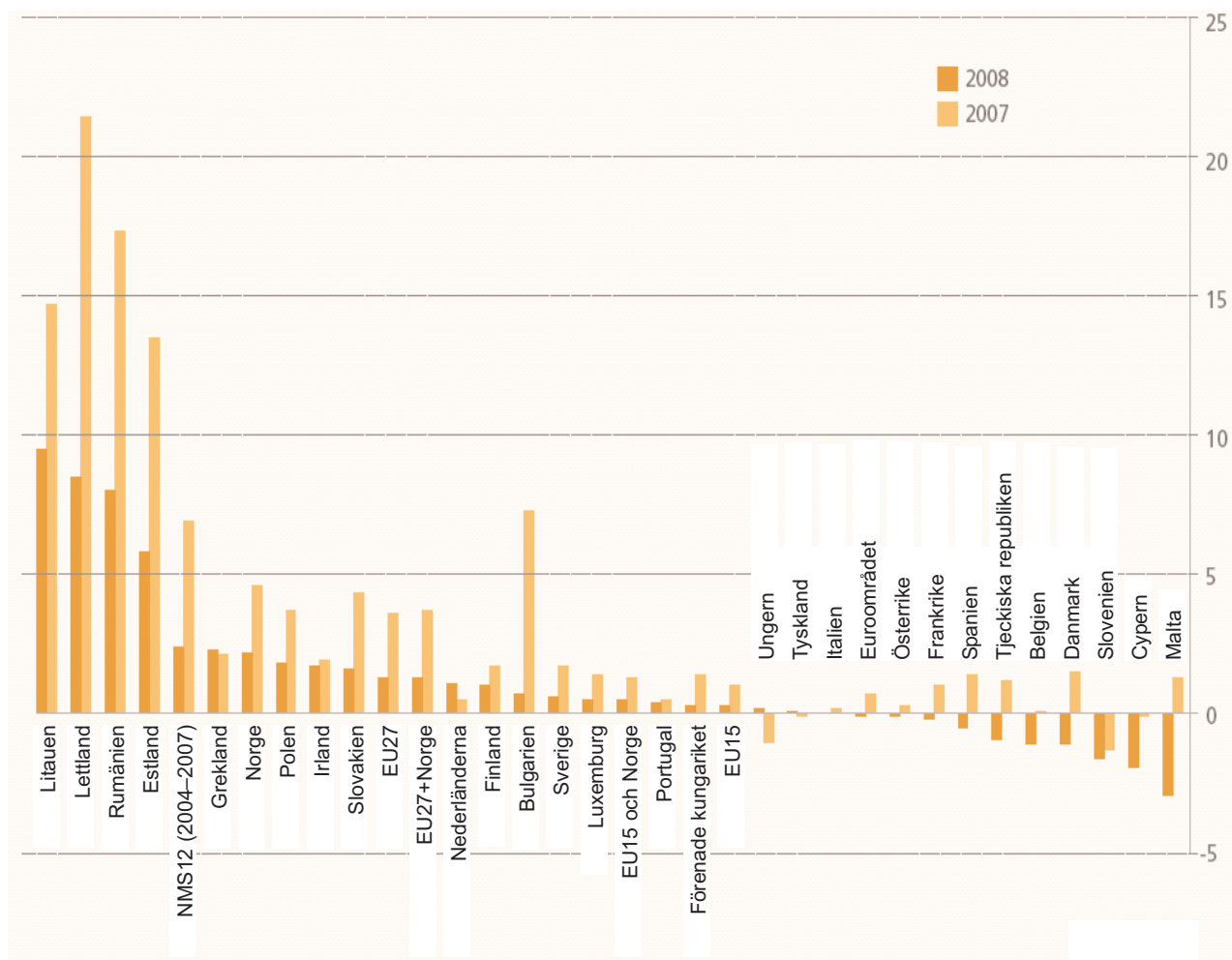

Anm: Figuren ovan visar harmoniserade Eurostatdata för det genomsnittliga antalet faktiska timmar per arbetsvecka för heltidsanställda i deras huvudsakliga arbete, baserat på Eurostats arbetskraftsundersökning tredje kvartalet 2008. Alla arbetstimmar är inkluderade, även övertidsarbete, oavsett om detta är betalt eller inte.

LÖNER

Även Eurofound's program med årsrapporter om löneutvecklingen inleddes 2003. Den återkommande årliga översynen gör det också möjligt att jämföra trender över tiden. Den senaste årsrapporten, *Pay developments – 2008*, visade betydande skillnader i löneutvecklingen mellan 2008 och 2007. Under båda åren ökade lönerna enligt kollektivavtalen i alla länder i EU27 (och i Norge, som också ingick i studien). En kraftig ökning av inflationshastigheten medförde dock att reallöneökningen enligt kollektivavtalen sjönk från 3,6 % 2007 till 1,3 % 2008. Dessutom ledde detta mycket lägre genomsnitt till reallönesänkningar i många länder. Endast tre länder hade haft reallönesänkningar 2007, men under 2008 motsvarade eller översteg inflationen den nominella löneökningen i 10 medlemsstater. I de länder där reallönerna ändå ökade (främst i Litauen, Lettland, Rumänien och Estland) var ökningen dessutom mycket mindre 2008 än 2007.

Figur 5: Genomsnittliga löneökningar enligt kollektivavtal, inflationsjusterade, 2007 och 2008 (%)

Källa: EIRO

Rapporten visade också att löneskillnaderna mellan kvinnor och män fanns kvar: 2008 tjänade Europas kvinnor i genomsnitt 16,6 % mindre än männen, trots de uttryckligen könsneutrala villkoren i de europeiska kollektivavtalen. I EU15 har klyftan minskat stadigt, från över 20 % 2001 till 15 % 2008. I NMS12 är klyftan större: 18,6 %. Dessa medelvärden maskerar dock dramatiska skillnader mellan enskilda medlemsstater: i Italien var de könsrelaterade löneskillnaderna 4 %, medan de i Estland, i andra änden av skalan, var 30 %. Det förefaller som om koncentrationen av kvinnor till vissa yrken, bland annat kontorsarbete och inom utbildnings- och vårdsektorn, fortfarande är den främsta orsaken till könsrelaterade löneskillnader. Där karriärsystemen fortfarande är mer strikt reglerade och där urval och befordringar styrs av kollektivavtal, till exempel inom den offentliga sektorn, tenderar kvinnor att vara mindre missgynnade och kvinnors och mäns karriärutvecklingar mer likartade.

Nästa årsrapport, som kommer att redovisa de viktigaste inslagen i löneutvecklingen under 2009, kommer sannolikt att se annorlunda ut. Så som framgår av *Industrial relations developments in Europe 2008* började pressen på lönefrysningar och även lönesänkningar öka redan 2008. I Belgien undertecknade arbetsmarknadens parter ett intersektoriellt avtal för 2009-2010 som innehöll inslag som var direkt föranledda av den ekonomiska krisen, till exempel begränsade ökning av den årliga nettolönen och skydd av arbetstagarnas köpkraft genom stöd till kollektivtrafiken och lunchkuponger. De spanska arbetsgivarna började efterfråga en lönefrysning 2009, i kombination med ökad flexibilitet för företag som hade svårt att komma ifrån ingångna löneavtal. Samtidigt frystes lönerna i den offentliga sektorn i Estland för 2009.

Data från Eurofound's Europeiska observationsorgan för arbetsmarknadsrelationer för 2009 visar på omfattande lönefrysningar. En enkät till Irlands största arbetsgivarorganisation i maj visade till exempel att de flesta företag hade beslutat att frysa lönerna. Samtidigt tydde brittiska forskningsdata som offentliggjordes i maj och juni på att över en fjärdedel av de löneavtal som hade kommit till stånd fram till dess i Förenade kungariket hade lett till lönefrysningar och också på att över hälften av de brittiska arbetstagarna hade fått sänkt lön, förkortad arbetstid eller färre förmåner sedan recessionen hade börjat. I Lettland sänktes både löner och sociala förmåner kraftigt från och med juli 2009. Detta gällde särskilt lönerna inom den offentliga sektorn.

Arbetsvillkor för sämre lottade

Det står klart att arbetsvillkoren varierar enormt: faktorer som vilket yrke man har eller inom vilken sektor man arbetar gör enorm skillnad för arbetstid, lön och möjligheterna till karriärutveckling. Forskningsdata från Eurofound som publicerades 2009 handlar om de särskilda villkoren för sämre lottade arbetstagare på arbetsmarknaden, särskilt de med lägre kompetensnivå, de som inte deklarerar sin arbetsinkomst och migrerande arbetare.

114 miljoner

europiska medborgare
nås av Eurofound's
medieprogram

Fokus på sysselsättningen i Turkiet

Turkiet står utan tvekan mitt i en övergång från en jordbruksekonomi till en tjänsteekonomi, vilket också framgår av Eurofound's forskningsresultat för 2009.

Under åren har Eurofound som en förberedelse inför nästa anslutningsväg av nya medlemsstater inkluderat kommande kandidater till EU-medlemskap i sitt forskningsuppdrag. 2009 tittade man på arbetsmarknaden i Turkiet och publicerade i maj en rapport med titeln *Quality of work and employment, industrial relations and restructuring in Turkey*. Forskningsresultaten visade också att den informella ekonomin fortfarande är mycket viktig i Turkiet och stod för nästan 50 % av anställningarna 2007. Fram till millennieskiftet hade Turkiet inte heller något uttryckligt anställningsskydd eller något system för arbetslöshetsersättning. Forskningen visade även att det kvinnliga deltagandet på arbetsmarknaden har minskat något sedan 2000 och att kvinnor som arbetar i städer förefaller ha bättre utbildning än sina manliga kollegor, medan det omvända gäller på landsbygden.

Förbättra möjligheterna för lågkvalificerade arbetstagare

Med tanke på de hinder för kompetensutveckling och de sämre möjligheter som lågutbildade arbetstagare (med högst grundskoleutbildning) står inför på arbetsmarknaden skulle arbetsmarknadens parter kunna förbättra deras möjligheter genom att komma överens om att räkna kompetens från arbete och inte bara från formell utbildning. Detta är en av de viktigaste slutsatserna i en forskningsrapport från Eurofound som publicerades i slutet av 2009 – *Low-qualified workers in Europe*.

Rapporten tar upp tre viktiga områden där dessa arbetstagare är missgynnade. De har svårt att få jobb. Arbetslösheten i denna grupp är mer än dubbelt så hög som för arbetstagare med en högre utbildningsnivå. 2007 var arbetslösheten bland medborgare med lägre utbildningsnivå än gymnasiet nästan dubbelt så hög som för dem med längre utbildning. En överväldigande majoritet av de arbetslösa lågkvalificerade medborgarna söker dock i praktiken inte arbete: de är i ekonomisk mening inaktiva snarare än arbetslösa. I praktiken var endast omkring en fjärdedel av alla européer mellan 25 och 49 års ålder som inte hade ett arbete registrerade som arbetslösa. Dessutom löper lågkvalificerade arbetstagare som är arbetslösa större risk för långtidsarbetslöshet. I vissa länder är risken bara marginellt större, men i andra är skillnaden mycket påtaglig. I Slovakien hade till exempel över 90 % av de arbetslösa lågkvalificerade arbetstagarna varit arbetslösa i mer än ett år 2007.

Det är mer sannolikt att lågkvalificerade arbetstagare har manuella arbeten eller utför lågkvalificerat arbete: 2007 hade nästan tre fjärdedelar av de lågkvalificerade arbetstagarna som hade ett jobb ett manuellt sådant. Det är också mer sannolikt att deras anställningsavtal inte är av standardtyp och att de har lägre betalda jobb. Dessutom är det bara hälften så troligt att de får utbildning inom ramen för sin anställning som deras mer kvalificerade kollegor. Forskningen visade också att risken ökar för att sådana arbetstagare blir utkonkurrerade av personer med högre utbildningsnivå även när det gäller lågkvalificerade arbeten. Rådande politik har som mål att färre ska hoppa av skolan, men rapporten visar att det är lika viktigt att personer med lägre kvalifikationer kommer in på arbetsmarknaden och hittar stabila och rimliga anställningar. Lärlingssystem har visat sig vara ett effektivt sätt att ge personer med lägre utbildningsnivå tillträde till arbetsmarknaden.

Motverka odeklarerat arbete

2009 trädde ny lagstiftning i kraft i Österrike om registrering av anställda och om byggföretags skyldigheter i samband med underleverantörskontrakt med andra företag. Lagstiftningen syftar till att förhindra odeklarerat arbete i landet, särskilt inom byggbranschen, eftersom befintliga åtgärder har visat sig vara tämligen ineffektiva när det gäller att avskräcka företag från att använda sig av odeklarerat arbete. Odeklarerat arbete, dvs. arbete som i sig är lagligt men som inte rapporteras till skattemyndigheterna, har en betydande negativ inverkan på statsfinanserna och är ett problem i alla de 27 medlemsstaterna. Det är dock sällsynt att medlemsstater lär av andra länders erfarenheter av hur problemet kan hanteras. Ett element som skulle kunna bidra till ömsesidigt kunskapsutbyte är en "kunskapsbank" som kan innehålla beskrivningar av åtgärder som har visat sig vara effektiva. I dagsläget finns dock inget sådant instrument. Eurofoundforskarna gjorde ett försök att börja fylla denna lucka genom att granska inverkan av åtgärder som har vidtagits inom EU och bedöma möjligheterna att överföra dem till andra länder. En databas med fallstudier, bland annat exemplet från Österrike, gjordes tillgänglig online 2009, tillsammans med en rapport som bedömde aktuell status för olika nationella åtgärder för att ändra attityder och minska motiven för att inte deklarerat arbete. Databasen belyser några typer av strategier som har använts, bland annat avskräckande åtgärder, förebyggande strategier, politik som syftar till att legitimera odeklarerat arbete och kampanjer för att öka antalet företag och arbetstagare som följer skattelagarna. Under senare år har åtgärdernas inriktning förändrats från bestraffande till motiverande. Trenden är alltså att gå från

"piska" till "morot". Rapporten visar att läget när det gäller odeklarerat arbete varierar inom unionen, till exempel vilken typ av arbete som utförs, inom vilka sektorer det äger rum och skälen för att välja att inte deklarerera arbetet. Detta innebär att politiska åtgärder måste vara anpassade till de särskilda förhållanden som gäller i ett land eller i en region.

Läs rapporten *Tackling undeclared work in the European Union* eller sök i falldatabasen.

Förbättra arbetsmöjligheterna för migrerande arbetare

Forskningsdata från Eurofound som publicerades 2009 visar att invandrare ofta segregeras till lågbetalda, okvalificerade och osäkra arbeten. Det är mer sannolikt att de har tillfälliga anställningar, är överkvalificerade för de befattningar de har (delvis på grund av att deras yrkeskvalifikationer från hemlandet inte erkänns) och det är mindre sannolikt att de får möjlighet till utbildning inom ramen för arbetet. Vidare kan det hända att de diskrimineras. Allt detta följer av att de har färre möjligheter att byta till bättre jobb eller göra karriär. Medlemsstaterna och arbetsmarknadens parter har därför vidtagit åtgärder för att stödja invandrare till europeiska länder på arbetsmarknaden.

Österrike är ett exempel på en medlemsstat som har försökt underlätta erkännandet av utländska arbetstagares kvalifikationer. Problemet är särskilt stort för dem som invandrar till Österrike på grund av det krävande förfarandet för att få kvalifikationer erkända. Ett antal initiativ med rådgivning och stöd för migrerande arbetare har inletts med Europeiska socialfondens stöd för att de ska kunna få sin utbildning och yrkeserfarenhet formellt godkänd. Exempelvis har ett rådgivningscentrum för migrerande arbetare tagit fram en handbok med lättbegriplig information om kraven och hur man kan uppfylla dem.

Ett avgörande steg mot bättre integration på arbetsmarknaden är att lära sig värdlandets språk. Stater, icke-statliga organisationer och företag i många medlemsstater har börjat organisera språkkurser som ett första steg i att skapa en stödjande arbetsmarknadspolitik för invandrare. I Danmark erbjuds alla invandrare, inte bara migrerande arbetstagare, kurser i danska i upp till tre år. Tyskland går ett steg längre och organiserar "integrationskurser" för alla invandrare. Kurserna arrangeras av offentliga eller halvprivata organ och ger migranter möjlighet att förbättra sina tyska språkkunskaper. De får även lektioner i tysk historia och om landets politiska system och rättssystem.

Vilka är Eurofound's mest populära publikationer?

De tre populäraste rapporterna att ladda ned (i pdf-format) 2009 var:

Andra
undersökningen
av livskvaliteten
i Europa –
Översikt

Fjärde
undersökningen
om arbetsvillkor
i Europa

Årsrapport
om
arbetsvillkoren
i EU
2008–2009

Undersökning av arbetsvillkoren i Europa

Under hela 2009 pågick förberedelserna inför den femte undersökningen om arbetsvillkor i EU (EWCS) för att fältarbetet skulle kunna inledas i början av 2010. Hittills har Eurofound gjort fyra undersökningar om arbetsvillkor i EU (1991, 1995, 2000/2001 och 2005). Utvecklingen av EWCS följer förändringar i själva EU under de senaste 15 åren. 1991 omfattade undersökningen bara 12 länder, 1995 hade antalet ökat till 15 och 2000 ingick 16 länder (EU15 och Norge). Undersökningen för 2000 utsträcktes till 2001 för att inkludera de 10 kandidatländerna för EU-medlemskap. Den fjärde undersökningen, som gjordes 2005, omfattade alla 27 EU-medlemsstaterna plus Kroatien, Turkiet, Schweiz och Norge. Den femte undersökningen omfattar de 27 EU-medlemsstaterna, de tre kandidatländerna Turkiet, Kroatien och före detta jugoslaviska republiken Makedonien samt Kosovo, Bosnien och Hercegovina och Albanien: sammanlagt intervjuas 43 000 arbetstagare i 34 länder. De första resultaten av den femte undersökningen om arbetsvillkor i Europa kommer att bli tillgängliga före årsslutet 2010.

Migrerande arbetares dåliga möjligheter tenderar dock att ses som en marginell fråga i den nationella debatten och lågprioriteras av beslutsfattare. Även fackföreningarnas stöd till migrerande arbetare är tämligen begränsat: i de flesta länder tas frågan om migrerande arbetare inte upp specifikt i kollektivavtalen.

Praktik och utbildning är de viktigaste möjligheterna för migrerande arbetare att utvecklas på arbetsplatsen, men de som har störst behov får inte tillgång till någondera. Praktik, rådgivning och stöd riktas ofta till kvalificerade migrerande arbetare eller till okvalificerade arbetare på större företag med större andel fackligt anslutna anställda, som redan har ett visst skydd. Migrerande arbetare som har okvalificerade jobb inom traditionella sektorer, till exempel jordbruket eller byggbranschen, är utestängda från sådana initiativ.

I en liten andel länder, bland annat Belgien och Sverige, har systematiska insatser gjorts för att införa ett omfattande rättsligt stöd för migrerande arbetare. Bland åtgärderna finns mer detaljerad och uttrycklig lagstiftning mot diskriminering, mångfaldsplaner för arbetsgivare, metoder som fackföreningarna kan använda för att inleda rättsliga åtgärder mot offer för diskriminering och finansiering av organ som övervakar klagomål och medlar vid arbetsplatskonflikter.

Även Eurofound's forskning om livskvalitet 2009 präglades av recessionen. Resultaten från Eurofound's alleuropeiska undersökning om livskvalitet visar på såväl konsekvenserna för individen av de pågående makroekonomiska förändringarna som mångfalden av levnadssätt inom unionen och de skillnader som finns inom och mellan medlemsstater. Många människors personliga ekonomiska situation försämrades, särskilt bland redan missgynnade grupper, men även bredare samhälleliga förändringar tycks ha skett, med minskat förtroende och ökade upplevda motsättningar mellan olika grupper.

BEDÖMNING AV LIVSKVALITETEN

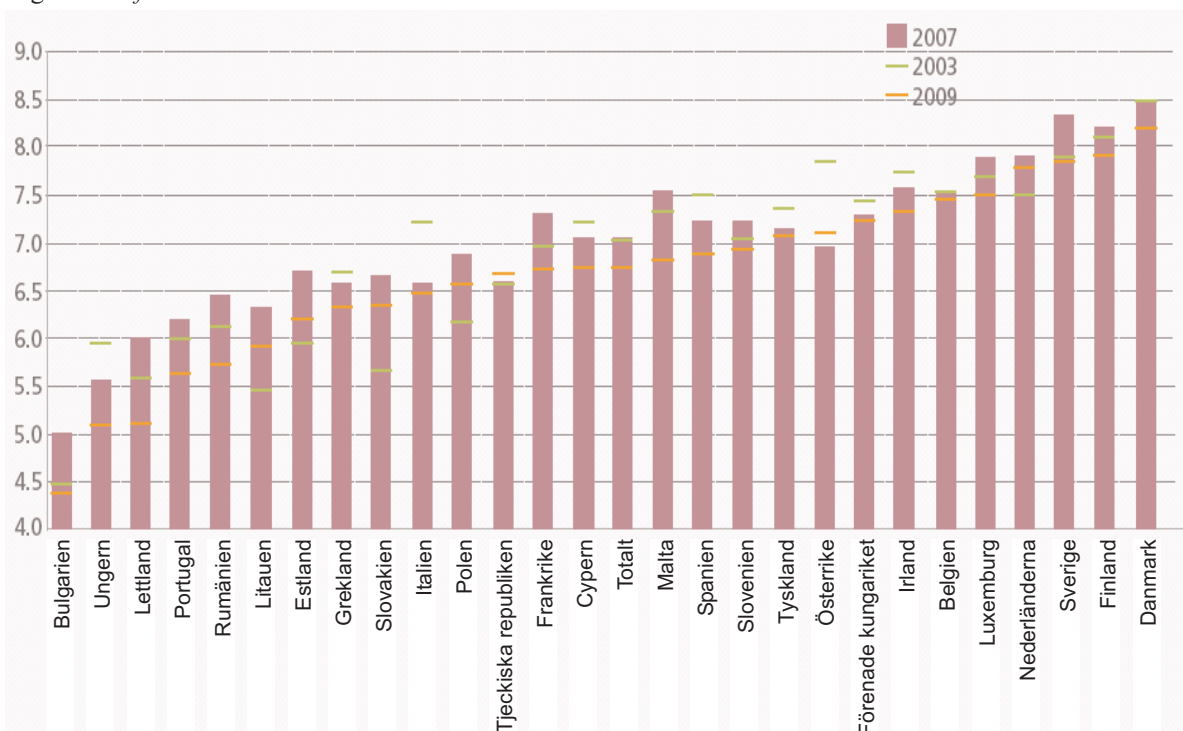
Det står klart att det finns både markanta skillnader och stora likheter mellan medlemsstaterna. Även om det finns en tendens att klumpa ihop de nya medlemsstater i en kategori av socioekonomisk utveckling och de generellt rikare gamla medlemsstaterna i EU15 i en annan är verkligheten mer komplex än så. Malta och Slovenien, som tillhör de nya medlemsstaterna, delar till exempel vissa egenskaper med de Västuropeiska länderna, medan medborgarna i Medelhavsländerna Grekland, Italien och Portugal ofta har synpunkter och erfarenheter som mer liknar de nya medlemsstaternas än exempelvis de nordiska ländernas.

Generellt är européerna relativt nöjda med sina liv. När de 2009 fick frågan "Hur nöjd skulle du säga att du är med ditt liv idag?" blev genomsnittspoängen 6,8 av 10 möjliga. Tillfredsställelsen med livet varierade dock markant mellan olika socialgrupper: personer med högre inkomst, god hälsa, säkra jobb och högre utbildningsnivåer är i allmänhet mer nöjda med livet. Dessutom är medborgarna i de 12 nya medlemsstaterna betydligt mindre nöjda med livet än EU15-medborgarna. Det finns utan tvekan en koppling mellan ett lands välståndsnivå (mätt som BNP) och hur nöjda medborgarna är. I de rika nordiska EU-länderna Danmark, Finland och Sverige är flest medborgare nöjda med sina liv och anger en nöjdhetsnivå på omkring 8 poäng av 10 möjliga. Medborgarna i det fattigare Bulgarien sätter den däremot till bara 4,4 poäng.

Det står dock också klart att det inte finns något tydligt ett till ett-samband mellan nationalinkomst och nöjdhetsnivå. Data från den senaste EQLS-undersökningen (figur 7) visar att BNP per capita i Luxemburg är nästan dubbelt så hög som Irlands, men de båda ländernas medborgare satte nästan samma poäng på hur nöjda de är med livet. Å andra sidan har Bulgarien och Rumänien ungefär samma BNP per capita, men de rumänska medborgarna är betydligt mer nöjda med livet än bulgarerna. Det förefaller som om andra faktorer börjar spela roll för människors välbefinnande när ett land har blivit tillräckligt rikt för att medborgarnas basbehov ska kunna tillgodoses.

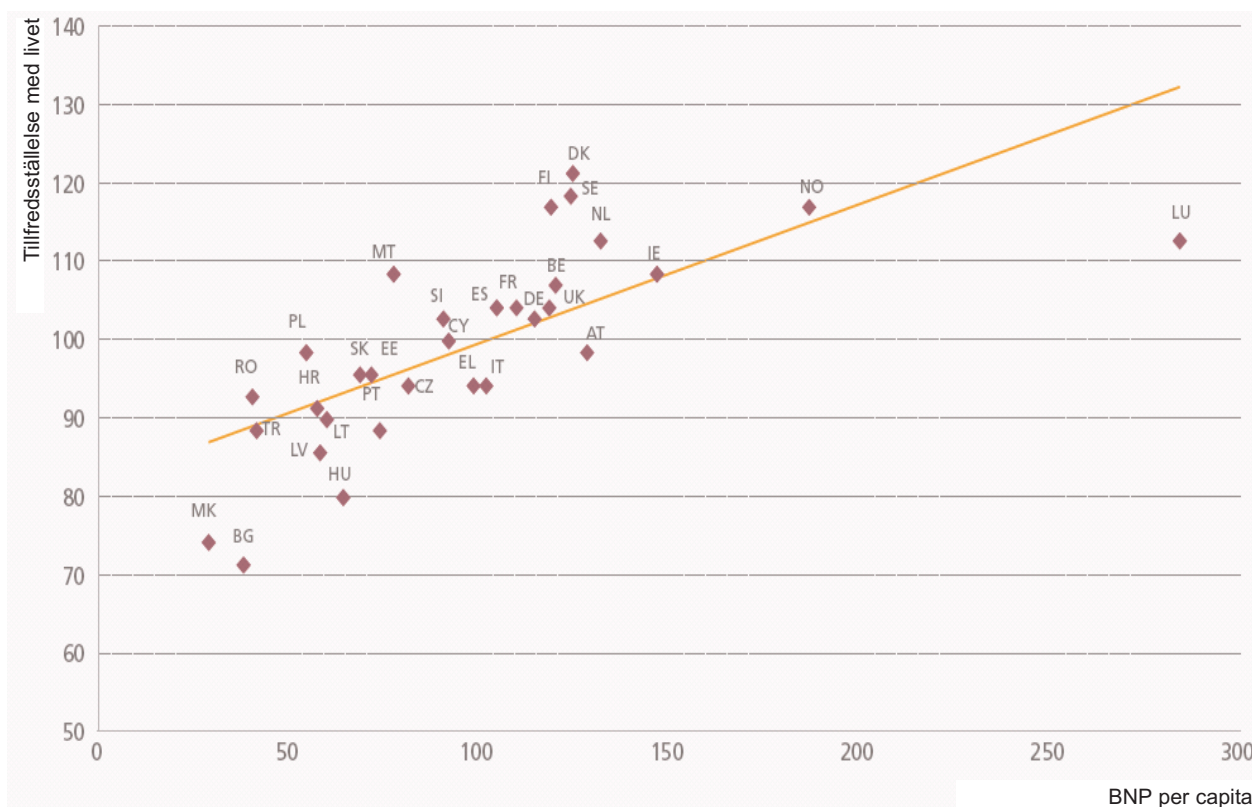
Inkomsten har dock ändå betydelse när det gäller hur tillfredsställda människor är med sin livssituation: i nästan alla länder är de mest välbeställda också mest tillfredsställda med livet, medan de fattigaste är minst tillfredsställda. Vidare är upplevelsen av tillfredsställelse med livet kopplad till landets välstånd: i rikare länder är exempelvis individer i alla inkomstgrupper nöjdare än medborgarna i fattigare länder. Det är alltså mer sannolikt att den fjärdedel av den danska befolkningen som befinner sig längst ned på inkomstskalan ska vara nöjda med livet än den fjärdedel av befolkningen som befinner sig högst upp på inkomstskalan i Bulgarien.

Figur 6: Tillfredsställelse med livet 2003-2007-2009

Källa: EQLS 2007

Figur 7: BNP per capita och tillfredsställelse med livet, per land

Källa: BNP, Eurostat, tillfredsställelse med livet, EQLS 2007

Fråga 29: Sammantaget, hur nöjd skulle du säga att du är med livet just nu? Ange hur stor tillfredsställelse med livet du känner på en skala från 1 till 10, där 1 betyder mycket otillfredsställd och 10 betyder mycket tillfredsställd. Både BNP och data för tillfredsställelsen med livet representerar den relativa nivån (EU = 100)

Så som nämns ovan påverkas livskvaliteten av många faktorer. Något av det viktigaste för att man ska känna sig nöjd i största allmänhet tycks dock vara att man är nöjd med sin levnadsstandard. Detta gäller för hela Europa men är särskilt tydligt i de nya medlemsstaterna, vilket skulle kunna vara en följd av att det är svårare för många medborgare i dessa länder att uppnå en tillfredsställande levnadsstandard.

Aktualiserade undersökningsresultat från september (se nästa sida) pekar dock på en påtaglig minskning för ett antal livskvalitetsfaktorer, särskilt i de länder som har drabbats hårdast av arbetslöshet under den pågående recessionen.

EQLS använde EU-statistik i kombination med sina egna data för att bedöma medborgarnas materiella välbefinnande i hela unionen men försökte dessutom få en mer direkt uppfattning om hur människor har det materiellt. Både 2007 och 2009 tillfrågades medborgarna om de hade svårt att klara sig på sina inkomster.

Det verkar som om de hushåll som upplevde störst svårigheter och eftersatthet 2009 finns i de medlemsstater som har drabbats hårdast av ökande arbetslöshet och sjunkande BNP sedan den ekonomiska krisen började.

Undersökning av livskvaliteten i Europa

Utöver att kartlägga mål, faktisk utveckling på europeisk och nationell nivå när det gäller omstrukturering, industriella relationer och arbetets kvalitet är ett viktigt inslag i Eurofound's arbete att kartlägga vad europeiska medborgare känner inför sin familj, sina samhällen och sina arbetsvillkor.

Undersökningen av livskvaliteten i Europa (EQLS) är ett unikt försök att genomlysna och jämföra livskvaliteten i Europa. Undersökningsresultaten belyser utmaningar när det gäller socialpolitik och ekonomisk politik som EU står inför, både efter de två senaste utvidgningarna och på grund av den ekonomiska nedgången. En viktig aspekt av undersökningen är att den omfattar både objektiva element, till exempel om de tillfrågade har råd med årlig semester, och subjektiva, till exempel hur stort förtroende de har för sina medmänniskor. Den första undersökningen genomfördes 2003 och den andra i slutet av 2007 i de 27 EU-medlemsstaterna och de tre kandidatländerna (Kroatien, före detta jugoslaviska republiken Makedonien och Turkiet) samt i Norge. Över 35 000 personer över 18 års ålder intervjuades, de flesta personligen. Frågeformuläret har utformats för att passa för en halvtimmeslång intervju och täcker in ett brett spektrum av livsområden, med tonvikt på lönearbete, boende, familj, deltagande i samhällsliv och politiskt liv, samhällskvalitet och subjektivt välbefinnande. Undersökningsresultaten publicerades först i en sammanfattning av de första rönen i november 2008 och därefter i en beskrivande översiktsrapport i mars 2009. Mer djupgående analyser genomfördes under resten av året.

Vad gör människor lyckliga?

Tillfredsställelsen med livet är en aspekt av livskvaliteten som mäts i EQLS. De intervjuade tillfrågades också hur lyckliga de kände sig. Vid första påseendet kan lycka och tillfredsställelse med livet förefalla vara synonyma begrepp, nästan universellt i hela Europa, och de intervjuade är faktiskt lyckligare än de är tillfredsställda. Skillnaden mellan de båda begreppen var särskilt markant i låginkomstländerna bland de nya medlemsstaterna och i kandidatländerna. Detta pekar på att en avgörande skillnad finns mellan de båda indikatorerna: lycka har ett större inslag av känslor och påverkas mindre av levnadsstandarden, medan indikatorn tillfredsställelse med livet påverkas mer av socioekonomiska omständigheter. En adekvat levnadsstandard är fortfarande viktig för upplevelsen av lycka, men den viktigaste förutsättningen för ett lyckligt liv är ett tillfredsställande familjeliv och socialt liv. Båda är ungefär lika viktiga i EU15, men i de nya medlemsstaterna är familjelivet mycket viktigare.

Vad är det då som gör människor olyckliga eller otillfredsställda? Arbetslöshet är en viktig bidragande orsak till en dålig livskvalitet – detta resultat betonar relevansen av de politiska åtgärder som beskrivs tidigare i årsboken för att försöka bromsa förlusten av arbetstillfällen på grund av recessionen. Arbetslösa löper störst risk att känna sig både olyckliga och otillfredsställda (och utanför samhället) – risken för att de ska känna så är tre gånger större än för dem som har arbete. Andra riskgrupper är lågutbildade, låginkomsttagare, okvalificerade arbetare, ensamföräldrar och personer som lider av kroniska sjukdomar.

Europa – en överblick

Familj

Familjens och hushållens storlek varierar avsevärt inom Europa: i Danmark bestod genomsnittshushållet av 2,5 personer 2007, medan genomsnittet för Turkiet var 4,2 personer. Generellt är hushållen minst i nordeuropeiska länder och störst i de tre kandidatländerna. Sammantaget består 37 % av de europeiska hushållen av ett par med barn, och en fjärdedel består av ett par utan barn, medan ett av sex hushåll är ett ensamhushåll. Andelen ensamhushåll är dock dubbelt så hög bland personer som är 65 år eller äldre.

Boende

I EU27 som helhet äger 70 % av alla medborgare sin bostad och nästan hälften äger själv bostaden utan belåning. Andelen som äger sin bostad är mycket högre i NMS12, i genomsnitt 74 %, och den högsta andelen finns i Rumänien (87 %). Denna större andel av ägande av boendet innebär dock inte högre boendekvalitet.

Offentliga tjänster

Hur européerna värderar de offentliga tjänsterna i sina länder, till exempel allmänna kommunikationer, utbildning och det statliga pensionssystemet, varierar både inom enskilda tjänster och mellan olika länder. På en skala från 1 till 10 gav medborgarna i EU27 genomsnittspoängen 6,3 både för sina nationella allmänna transportsystem och för utbildningssystemen, men bara 4,8 för sina statliga pensionssystem, vilket eventuellt avspeglar en utbredd oro för pensionssystemens hållbarhet. Medborgarna i EU15 värderar generellt sina offentliga tjänster högre än grannarna i NMS12: bulgarerna gav sitt utbildningssystem poängen 4,9 medan danskarna gav sitt 7,6 poäng.

Hälsa

I genomsnitt har 24 % av EU-medborgarna långvariga hälsoproblem eller en funktionsnedsättning. I Finland rapporterar dock 39 % av medborgarna någon form av kroniskt hälsoproblem, jämfört med endast 13 % i Italien. Detta kan avspegla såväl kulturella faktorer som medborgarnas faktiska situation. Inte oväntat ökar frekvenserna av kronisk ohälsa markant med åldern. Särskilt sannolikt är det att äldre kvinnor i NMS12 lider av kronisk ohälsa: 56 % av kvinnorna över 65 års ålder har ett långvarigt hälsoproblem.

Immigration

I EU27 ansåg ungefär hälften av de intervjuade att migranter endast ska få komma och arbeta i deras land om det finns jobb att få. Ytterligare 29 % ville ha strikta begränsningar av det antal som får komma och arbeta i landet och 7 % skulle föredra att utlänningar helt förbjöds att komma till landet för att arbeta. Särskilt medborgare i länder som har upplevt stora immigrationsflöden sedan utvidgningen 2004 tenderar att ha starka känslor i denna fråga: i Cypern, Grekland, Irland, Malta och Förenade kungariket ville mellan 40 % och 50 % av de tillfrågade att en strikt kontroll av immigrationen skulle tillämpas.

Optimism

När medborgarna i de nordiska medlemsstaterna 2007 tillfrågades om framtiden uppgav mer än tre fjärdedelar att de var optimistiska. I tre av EU15-länderna (Frankrike, Italien och Portugal) och i fyra av de nya medlemsstaterna (Tjeckien, Bulgarien, Slovakien och Ungern) uppgav däremot mindre än hälften av de intervjuade att de kände optimism inför framtiden. I Ungern var det faktiskt fler som uppgav att de kände sig pessimistiska än optimistiska inför framtiden.

Självförsörjning

Hushåll vars inkomst inte räcker för att de ska kunna tillgodose sina behov kan använda olika strategier för att hantera situationen. Föga överraskande är det vanligare i fattigare länder att man skaffar sig en viss grad av självförsörjning: omkring hälften av alla hushåll i kandidatländerna och i NMS12 (förutom Cypern och Malta) producerar åtminstone en del av de livsmedel de förbrukar. Däremot är det bara omkring ett av fem hushåll som gör det i Österrike, Belgien och Tyskland. Analogt är det mellan 20 % och 30 % av hushållen i Kroatien och före detta jugoslaviska republiken Makedonien som sammanför tre generationer under ett tak för att kunna dela på levnadskostnaderna.

Frivilligarbete

I hur hög grad européerna engagerar sig i frivilligarbete eller välgörenhet utanför sitt lönearbete varierar kraftigt mellan olika länder. Över 53 % av de norska medborgarna uppgav att de ibland deltar i sådant obetalt arbete medan bara strax över 6 % gjorde det i Kroatien. Frivilligarbete är igenomsnitt betydligt vanligare i EU15 (särskilt i de nordiska länderna och i Österrike) än i kandidatländerna, men bilden är inte enhetlig: nästan 16 % av de turkiska medborgarna utför frivilligarbete medan bara 7 % av spanjorerna gör det.

I slutet av 2009 upplevde Lettland, Litauen och Irland de kraftigaste nedgångarna i den ekonomiska aktiviteten – över 10 % – samtidigt som arbetslösheten ökade dramatiskt i samma länder tillsammans med Estland och Spanien. När de tillfrågades om sin situation angav hushållen i Lettland, Litauen, Irland (och Grekland) att de hade fått betydligt svårare att klara sig på sin inkomst mellan 2007 och 2009. I Grekland gällde detta för 32 % av de tillfrågade 2007 men för 38 % 2009. I Lettland var andelen 25 % 2007 men hade stigit till 31 % i september 2009. Motsvarande andel i Litauen ökade från 11 % till 19 % och i Irland från 4 % till 9 %, vilket innebär att andelen hushåll som hade svårt att klara sig på sin inkomst hade mer än fördubblats.

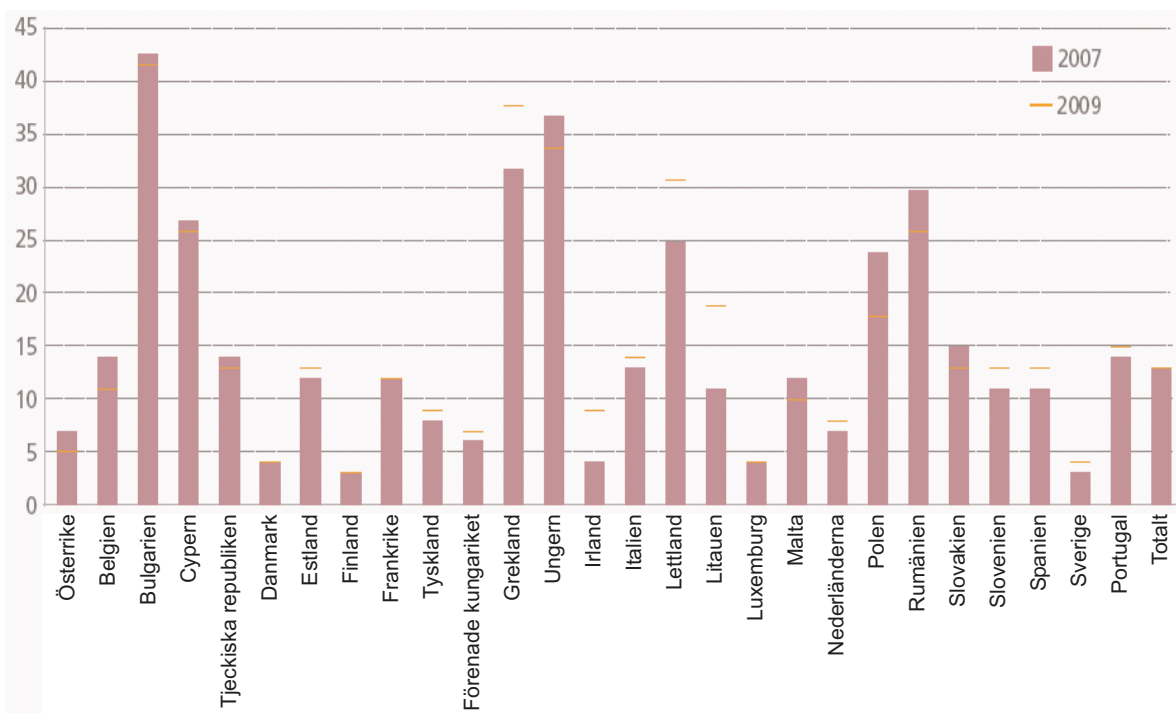
Räkna med recessionen – hur Eurofound aktualiserade sina data från 2007

När recessionen började 2008 förändrades levnadsvillkoren dramatiskt för många europeiska medborgare, vilket innebär att många data från undersökningen 2007 kan vara inaktuella. Undersökningens normala fyraårscykel var för lång för att ge svar om reaktionerna på nedgången 2008–2009, men användning av Europeiska kommissionens Eurobarometerverktyg har möjliggjort en jämförelse av svaren på viktiga frågor och ger insikt i de europeiska medborgarnas liv i den ekonomiska krisens skugga.

För att hantera detta samarbetade Eurofound med Eurobarometerundersökningen, Europeiska kommissionens egen undersökning av den allmänna opinionen, så att ett antal frågor från EQLS kunde inkluderas i Eurobarometerundersökningen i september 2009. Data för ett antal frågor för de tre åren 2003, 2007 och 2009 ger en bild av trender över tiden och visar på ett mycket dramatiskt sätt en del av recessionens effekter.

I vissa länder, bland annat i Polen, förefaller läget ha förbättrats under samma period. 2007 hade 24 % av de polska hushållen svårt att klara sig på sin inkomst, men 2009 hade andelen minskat till 17 %. I Rumänien sjönk andelen från 30 % till 26 %, i Slovakien från 15 % till 13 %, i Belgien från 14 % till 11 % och i Förenade kungariket från 7 % till 6 %.

Figur 8: *Andel som har svårt att klara sig på sin inkomst (%)*

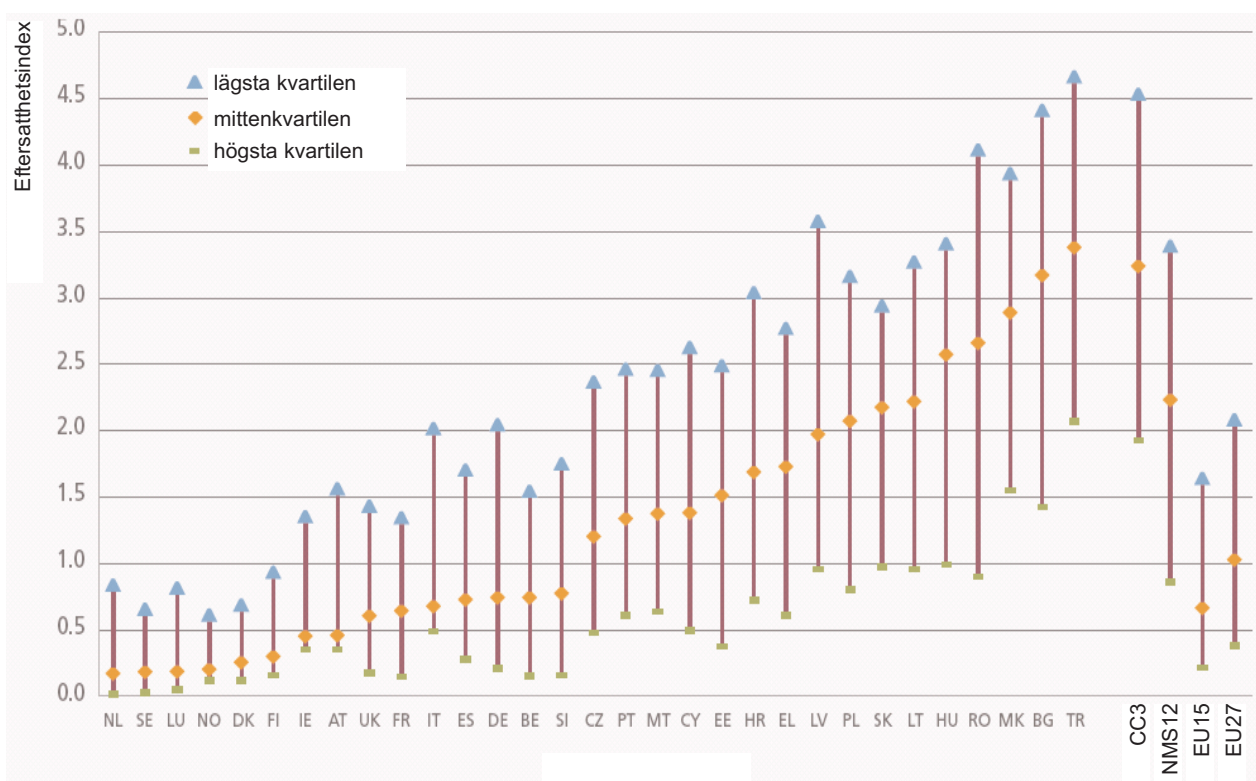
Källa: EQLS 2007

EQLS försökte också få en mer direkt uppfattning om medborgarnas materiella välbefinnande. De europeiska medborgarna tillfrågades om de saknade någon av sex saker därför att de inte hade råd med dem: tillräcklig uppvärmning av bostaden, årlig semester, nya möbler som ersättning för uttjänta, en måltid med kött, kyckling eller fisk varannan dag, nya kläder och möjlighet att ta emot gäster i hemmet. Dramatiska skillnader i fattigdomsnivån förelåg inom Europa: tio gånger fler medborgare i låginkomstländerna än i det rikare EU15 hade inte råd med de flesta av eller alla dessa saker.

Även inom vissa länder kunde en markant ojämlikhet påvisas: i Rumänien är den fattigaste fjärdedelen av medborgarna eftersatta när det gäller fyra av hushållsnödvändigheterna medan den rikaste fjärdedelen bara är eftersatta när det gäller en. Däremot är klyftan mellan olika grupper av svenskar (liksom omfattningen) när det gäller eftersatthet mycket låg. Ett annat slående faktum är att de rikaste medborgarna i vissa av de fattigare av kandidatländerna och de nya medlemsstaterna fortfarande är mer eftersatta än de fattigaste medborgarna i vissa av EU15-länderna. I Turkiet, före detta jugoslaviska republiken Makedonien, Bulgarien, Rumänien, Ungern, Litauen, Slovakien och Lettland 2007 är den rikaste fjärdedelen av medborgarna mer eftersatta än den fattigaste fjärdedelen i Danmark, Sverige, Luxemburg och Nederländerna.

Detta gällde 2007. Vad hade förändrats fram till september 2009? Eurobarometerundersökningen inkluderade endast en faktor av de ursprungliga sex: hushållen tillfrågades om de hade råd att äta ett mål med kött, kyckling eller fisk varannan dag om de ville. Svaren tyder på stora förändringar av levnadsförhållandena sedan 2007, om än för ett fåtal länder. Då hade 41 % av de bulgariska hushållen inte råd att äta kött, kyckling eller fisk varannan dag. I september 2009 hade den andelen stigit till 50 %.

Figur 9: Index för genomsnittlig eftersatthet, per inkomstkvartil och land

Källa: EQLS 2007

Data från fråga 19 (källa EQLS). Eftersatthetsindexet ligger mellan noll (om inga saker saknas) och sex (om alla sex sakerna saknas).

I Ungern var andelen 32 % 2007 och 42 % 2009 och i Estland hade den ökat från 9 % till 14 %. Italien upplevde den mest dramatiska förändringen när det gällde eftersatthet: där ökade andelen från 3 % av hushållen 2007 till 9 % 2009.

I hela Europa syns en nedåtgående trend mellan 2007 och 2009 i nästan alla länder när det gäller tillfredsställelsen med levnadsstandarden. I vissa länder är trenden mycket tydlig, till exempel i Lettland, Rumänien, Portugal och Malta. Även samhällspositionen tycks ha betydelse för livskvaliteten: tillfredsställelsen med levnadsstandarden minskade mest bland personer från 65 års ålder och uppåt i NMS12, och det var också i denna grupp som den generella känslan av att vara nöjd med livet hade minskat mest.

Den mest allmängiltiga utvecklingen förefaller vara en ökning mellan 2007 och 2009 av den upplevda nivån av motsättningar i samhället i hela Europa samt minskat förtroende för de viktigaste nationella institutionerna. Sedan 2007 har antalet hushåll som upplever att det finns stora motsättningar mellan etniska grupper ökat med 7 %, och en motsvarande ökning hade skett av den andel som upplever att det finns stora motsättningar mellan fattiga och rika (8 %). Medelvärdena för hela Europa maskerar dock större förändringar på nationell nivå. 2007 upplevde 22 % av hushållen i Slovakien att det fanns stora spänningar mellan etniska grupper, men 2009 hade andelen ökat dramatiskt och var hela 58 %. Motsvarande märks också i Malta (från 43 % till 67 %), i Danmark (från 36 % till 56 %) och i Ungern (från 50 % till 69 %). Upplevda motsättningar mellan rika och fattiga ökade i nästan alla länder mellan 2007 och 2009. I vissa länder, bland annat Malta, Estland, Slovenien och Slovakien, var ökningen kraftig – 10 procentenheter eller mer.

Livskvalitetstrender 2003–2007

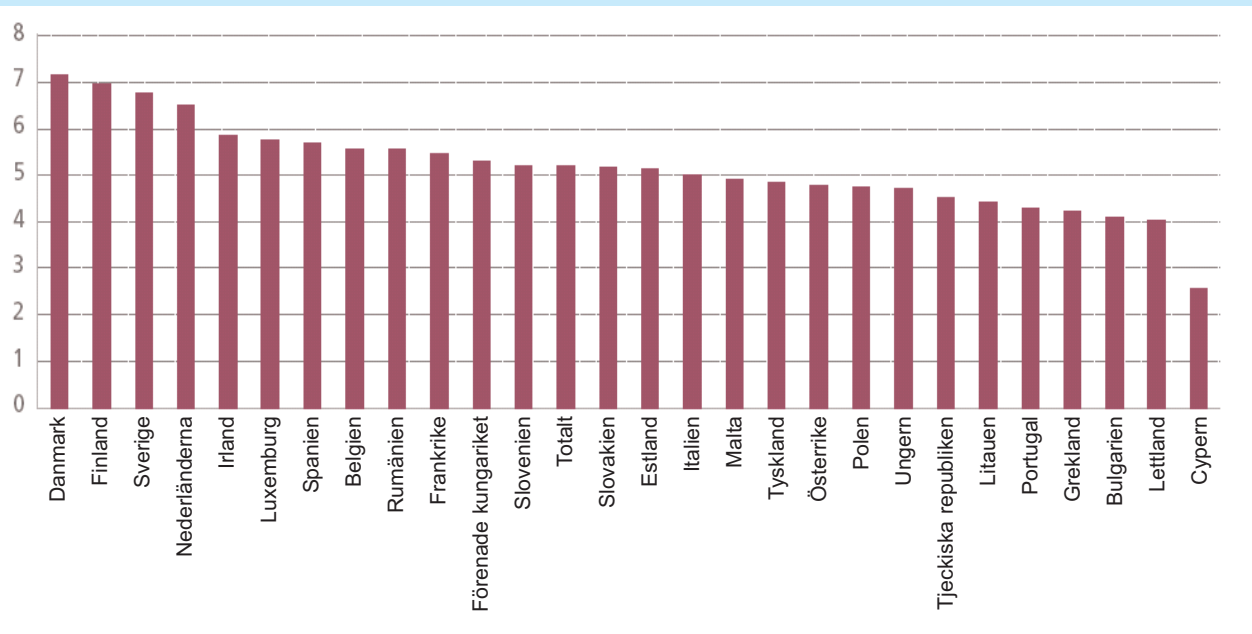
Den sekundära analysen av EQLS för 2007 inkluderade en granskning av förändringarna mellan den första undersökningen (2003) och den andra 2007. I ekonomiska termer präglades perioden 2003 till 2007 i Europa av snabb ekonomisk tillväxt, särskilt i de nya medlemsstaterna, där ekonomisk omvandling och inkommande investeringar ledde till tvåsiffrig ekonomisk tillväxt. Under denna accessionsperiod minskade den ekonomiska klyftan mellan NMS och EU15 avsevärt: 2004, när NMS10 anslöts till unionen, var BNP i dessa tio länder 49 % av den i EU15, men hade 2007 ökat till 56 %. Under samma period närmade sig även Bulgariens och Rumäniens BNP EU15-ländernas, 28 % 2003 och 34 % 2007.

Generellt i de 27 medlemsstaterna höll sig livskvaliteten i stort sett stabil mellan 2003 och 2007, även om några positiva förändringar skedde – till exempel ökad tillfredsställelse med kvaliteten på vissa offentliga tjänster. I de länder som anslöt sig till EU 2004 förbättrades dock livskvaliteten mer än i EU15. Medborgarna i Slovakien gav till exempel medelpoängen 5,1 av 10 för sin levnadsstandard 2003, men 2007 hade poängen ökat till 6,7 (men den sjönk till 6,3 2009). Upplevelsen av livskvaliteten förbättrades mycket långsammare i Bulgarien och Rumänien.

Sedan 2007 verkar dessutom européernas förtroende både för sina medmänniskor och för nationella institutioner ha minskat. När de 2007 ombads poängsätta sitt förtroende för andra människor på en skala från 1 till 10 blev det europeiska genomsnittshushållets poäng 5,3. 2009 hade medelpoängen sjunkit till 4,9. Ännu mer dramatiska försämringar noterades när det gäller förtroendet för nationella regeringar och parlament: det genomsnittliga förtroendet för båda institutionerna hade minskat från 4,6 till 4,1 poäng, vilket innebär en genomsnittlig minskning med 11 %. Även här gäller att läget är värre i vissa länder än i andra. Förtroendet för den nationella regeringen hade till exempel minskat mest i Irland, Spanien, Rumänien, Lettland och Grekland, med mellan 22 % och 33 %.

Vem har du förtroende för?

Figur 10: Poängbedömning av förtroendet för andra människor, per land, 2007

Källa: EQLS 2007

Anm: Respondenterna ombads poängbedöma sitt förtroende för andra från 1 till 10.

Analys av data från 2007 visade att förtroendenivån (eller misstroendet) inte var enhetlig i samhället. Generellt tenderar personer som har en utsatt position i samhället – arbetslösa, sjuka och ensamstående föräldrar – att ha mindre förtroende för andra. Även ålder är en faktor som påverkar graden av förtroende, men inte i samma utsträckning i hela Europa. Både i EU15 och i CC3 har personer från 65 års ålder och uppåt större förtroende för andra. I NMS är det däremot yngre (mellan 18 och 34) som litar mest på andra, vilket pekar på att olika generationers erfarenheter av politisk och social förändring skiljer sig.

Arbetet med att säkerställa social och ekonomisk utveckling i hela Europa fortsätter – 2009 är europeiskt år för bekämpning av fattigdom och social uteslutning – men de trender som framgår av de successiva EQLS-undersökningarna visar tydligt att kampen inte är över.

Andra publicerade resultat som rör livskvaliteten 2009 kan påstås vara mer motståndskraftiga mot förändring: resultaten från undersökningen 2007 visade till exempel den centrala roll familjen verkar spela när det gäller vård av barn och gamla, och det är fortfarande till familjen man vänder sig först om man hamnar i svårigheter, vilket betonar familjerelationerna som den viktigaste aspekten av livskvaliteten. Majoriteten av alla européer – 88 % – uppgav 2007 att de kunde vända sig till sin familj om de behövde hjälp, till exempel hemma vid sjukdom. Strax över 70 % upplevde att de kunde be sin familj om ekonomisk hjälp om de hamnade i ekonomiskt trångmål.

Européerna har dessutom regelbundna och täta kontakter med familj och vänner. Hälften av alla medborgare som har barn som inte bor hemma har personlig kontakt med ett eller flera av barnen minst varje dag eller varannan dag. Dessutom verkar människor vara i stort sett nöjda med sitt familjeliv, med 8 av 10 poäng.

Balansen mellan arbete och privatliv

Att ha ett arbete ökar generellt tillfredsställelsen med livet betydligt: arbetslösa är i högre grad olyckliga. Trots en försvagning av familjebanden är dessutom familjen fortfarande oerhört viktig för européerna, både som en avgörande faktor för tillfredsställelsen med livet och som stöd.

Det är dock inte alltid lätt att hantera arbetslivets och privatlivets motstridiga krav. Nästan hälften (48 %) av de medborgare som har en avlönad anställning uppgav att de minst flera gånger i månaden är alltför trötta på grund av sitt arbete för att orka med hushållsarbete, medan nästan en fjärdedel (22 %) sade att de är alltför trötta flera gånger i veckan.

Arbetstagare i sydöstra Europa verkade ha svårast att balansera arbete och privatliv 2007. I Kroatien och Grekland uppgav över 70 % att de flera gånger i månaden var alltför trötta på grund av sitt arbete för att orka med hushållsarbete. Arbetstagare i Belgien, Italien, Tyskland, Nederländerna och Norge verkar ha minst problem med att förena arbete och privatliv.

29 % av arbetstagarna uppgav att de flera gånger i månaden hade svårt att ta sitt ansvar för familjen på grund av att de ägnade så mycket tid åt sitt arbete. Föga överraskande tenderar personer med långa arbetsdagar att ha svårare att hitta en balans mellan arbete och privatliv än de som har kortare arbetstid. Särskilt kvinnor anpassar i många fall sina arbetstider för att klara de krav en familj och ett hem ställer, till exempel genom att arbeta deltid. Det står helt klart att kvinnor ägnar mycket mer tid åt hemmet än män: i hela Europa ägnar kvinnor till exempel i genomsnitt 33 timmar i veckan åt barntillsyn men män bara 18 timmar.

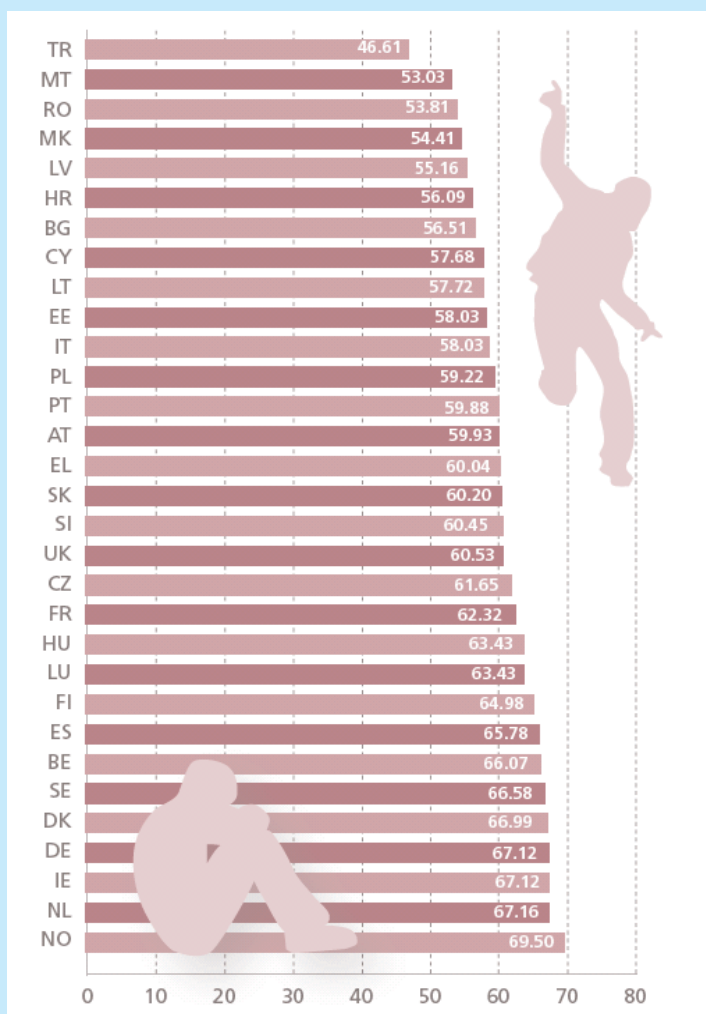
Hälsa och hälso- och sjukvård

Hälsan är viktig för européerna – 81 % uppger att den är "mycket viktig" för deras livskvalitet – men bara 21 % anser att deras egen hälsa är mycket god, medan 46 % bedömer den som god. Genomsnittligt upplever medborgarna i NMS och CC3, särskilt kvinnorna, sin hälsa som sämre än medborgarna i EU15. Inte oväntat är det mer sannolikt att äldre européer tycker sig ha dålig hälsa, och äldre i NMS (65 års ålder och uppåt) förefaller ha sämre hälsa än andra: 34 % uppgav att deras hälsa var dålig, jämfört med 15 % av samma åldersgrupp i EU15. Även fattigare individer uppger att de har sämre hälsa än andra: 14 % av individerna längst ned på inkomstskalan uppgav att deras hälsa var dålig, jämfört med bara 4 % av dem högst upp på skalan. Även här gäller att situationen är sämre för medborgarna i vissa länder: i Bulgarien, Kroatien, Ungern, Lettland och Portugal uppgav 30 % eller mer av medborgarna längst ned på inkomstskalan att de hade dålig hälsa.

98

presentationer gjordes
av Eurofound's
personal efter inbjudan från
viktiga intressenter i alla de 27
medlemsstaterna

Figur 11: Index för genomsnittlig psykisk hälsa, per land (%)

Källa: EQLS 2007

Mätning av den psykiska hälsan

EQLS undersökte de europeiska medborgarnas psykiska välbefinnande med hjälp av en uppsättning frågor utarbetade av Världshälsoorganisationen WHO. Medborgarna ombads ange hur de hade känt sig – hade de känt sig glada och vid gott mod? Lugna och avspända? Aktiva och energiska? Hade de vaknat pigga och utvilade? Kände de intresse för den kommande dagen? Diagrammet visar andelen medborgare i varje land som kände sig så hela eller största delen av tiden under de två veckorna före intervjun.

En viktig aspekt av välbefinnandet är den psykiska hälsan. Människor i EU15 och Norge förefaller vara vid bättre psykisk hälsa, medan turkarna förefaller lida mest av psykisk ohälsa. Generellt tenderar mönstret för psykisk hälsa att avspegla det för fysisk hälsa: båda tenderar att vara sämre hos äldre, bättre bland hög- än hos låginkomsttagare (skillnaden är mest markant i CC3 och NMS12) och något bättre bland män än bland kvinnor.

Trots vikten av tillräckliga hälso- och sjukvårdstjänster för det sociala skyddet hade ett betydande antal europeiska medborgare svårt att få tillgång till vård 2007. Över 25 % upplevde att de bodde för långt från sin läkare eller närmaste sjukhus och över 27 % tyckte att kostnaden för ett läkarbesök var ett problem. Låginkomsttagare upplevde det svårare att få åtkomst till vårdtjänster än höginkomsttagare, och skillnaden mellan grupperna var större i NMS och CC3: bara 22 % av dem högst upp på inkomstskalan i kandidatländerna hade problem med kostnaden för läkarbesök medan 48 % av dem längst ned hade det. Generellt gav medborgarna i EU15 sina hälso- och sjukvårdstjänster bättre betyg än medborgarna i NMS och CC3. I Grekland, Irland, Italien och Portugal var dock poängen för hälso- och sjukvårdstjänsterna sämre än genomsnittet i både CC3 och NMS.

Boende och närmiljö

En annan aspekt av livskvaliteten är närmiljöns kvalitet, både i hemmet och utanför. Generellt är boendets kvalitet bättre i EU15 än i de nya medlemsstaterna och kandidatländerna: Medborgarna i Nederländerna, Belgien och Luxemburg har till exempel den största boytan, medan de i Kroatien och före detta jugoslaviska republiken Makedonien har den minsta.

Bara 6 % av de svenska hushållen har problem med fukt eller läckor, medan motsvarande andel i Estland är 23 %, och medan alla hushåll i Österrike har vattentoalett inomhus saknas det i 35 % av alla rumänska hushåll. De som hyr sin bostad tenderar att ha fler problem än de som äger den. Och som förväntat har låginkomsttagare fler problem än sina mer välbeställda grannar.

Använda data från EQLS

Eurofound's kartläggningsverktyg för undersökningar, SMT, presenterar data från institutets största undersökningar på många olika sätt. Användaren kan välja information efter sina behov. Du kan använda verktyget för att visa data som en karta, ett stapeldiagram eller en tabell, jämföra nationella data med EU-genomsnittet, visa uppdelningar efter kön, ålder och inkomst och ladda ned data som csv-filer (Excel-kompatibla).

Gå till www.eurofound.europa.eu/areas/qualityoflife/eqls/eqls2007/results.htm

Dessutom gjordes datauppsättningar härledda från EQLS tillgängliga i slutet av 2009 i UK DataArchive, som finns på University of Essex webbplats, som en del av ett initiativ för att göra datauppsättningar och dokumentation från Eurofound's alleuropeiska undersökningar tillgängliga för användning för utomstående. På webbplatsen finns också datauppsättningar från tidigare EQLS samt från Eurofound's undersökning om arbetsvillkoren i Europa och dess första företagsundersökning. Du kan registrera dig på www.esds.ac.uk/support/newuser.asp och få åtkomst till datauppsättningarna på www.esds.ac.uk/international/access/I33365.asp.

EQLS frågade också medborgarna om deras närmiljö – omfattningen av nedskräpning och föroreningar, tillgången till grönområden och nivån av brottslighet och vandalisering. Medborgarna i de nordiska länderna var mest nöjda med sin närmiljö, tillsammans med österrikare, tyskar och nederländare. I genomsnitt mellan 30 % och 40 % av hushållen rapporterade två eller flera av dessa typer av problem i sin närmiljö. I Italien och Bulgarien var denna siffra däremot över 80 %.

INTEGRATION AV MIGRANTER I EUROPEISKA STÄDER

Resultatet av en folkomröstning som hölls i Schweiz 2009 om förbud mot att bygga fler minareter på moskéer belyser de motsättningar som ibland ligger bakom den pågående debatten om integration av etniska och religiösa minoriteter i europeiska samhällen.

2006 inrättade Eurofound tillsammans med Europarådets kommunalkongress och staden Stuttgart nätverket CLIP (Cities for Local Integration Policies for Migrants) för att undersöka hur städer – i egenskap av huvudsakliga mål för immigration – har reagerat på utmaningen med integration.

Under 2009 fortsatte arbetet inom projektet med publicering av en serie fallstudier av initiativ som hade vidtagits inom bostadspolitiken, den regionala anställningspolitiken och tillhandahållandet av tjänster i europeiska städer. Den 30 november till den 1 december anordnade Eurofound en konferens i Bryssel på temat "Interkulturella strategier för samhällsbyggande och sammanhållning i europeiska städer – vad kan den europeiska integrationspolitiken lära av städer om att hantera migration och mångfald under ekonomiska nedgångar?", som sammanförde politiska beslutsfattare med företrädare för civilsamhället och för religiösa och etniska minoritetsgrupper för att diskutera hur dessa utmaningar bäst hanteras och göra det mesta av de möjligheter som Europas ökande kulturella mångfald innebär, särskilt när det gäller integration av muslimer och andra trossamfund.

Mer information om CLIP-nätverket finns på www.eurofound.europa.eu/areas/populationandsociety/clip.htm

Mer läsning

Added value of the European Globalisation adjustment Fund: A comparison of experiences in Germany and Finland
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0970.htm

EMCC case studies – Joint social partners structures and restructuring: Comparing national approaches
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0918.htm

ERM case studies: Good practice in company restructuring
www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/studies/tn0903016s/tn0903016s.htm

ERM report 2009 – Restructuring in recession
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0973.htm

Europe in recession: Employment initiatives at company and Member State level
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0920.htm

European restructuring monitor quarterly, issues 1 – 4, 2009
www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/index.php?template=quarterly

Foundation Findings: Opening the door – the role of social partners in fostering social inclusion
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0944.htm

Global recession – Europe's way out: Background paper
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0998.htm

Industrial relations developments in Europe 2008
www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0903029s/tn0903029s.htm

Low-qualified workers in Europe
www.eurofound.europa.eu/ewco/studies/tn0810036s/tn0810036s.htm

Measures to tackle undeclared work in the European Union
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0925.htm

Multinational companies and collective bargaining
www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0904049s/tn0904049s.htm

Occupational promotion of migrant workers
www.eurofound.europa.eu/ewco/studies/tn0807038s/tn0807038s.htm

Pay developments – 2008
www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0904029s/tn0904029s.htm

Quality of work and employment, industrial relations and restructuring in Turkey
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0915.htm

Recent restructuring trends and policies in the automotive sector
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0941.htm

Restructuring in bankruptcy: Recent national case examples

www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/studies/tn0908026s/tn0908026s.htm

Andra undersökningen om livskvalitet i Europa – Översikt

www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0902.htm

Andra undersökningen om livskvalitet i Europa: Livskvalitet i Europa, 2003–2007

www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0977.htm

Sink or swim: Recession and recovery in Europe

www.eurofound.europa.eu/resourcepacks/recession.htm

Social dialogue and the recession

www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef09107.htm

Wage formation in the EU

www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0808019s/tn0808019s.htm

Working time developments – 2008

www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0903039s/tn0903039s.htm

Europeiska institutet för förbättring av levnads- och arbetsvillkor

Årsbok 2009 – Leva och arbeta i Europa

Luxemburg: Europeiska unionens publikationsbyrå

2010 – 55 s. – 21 x 29,7 cm

FÖRSÄLJNING OCH PRENUMERATION

Publikationsbyrån ger ut publikationer för försäljning, och dessa kan beställas genom något av våra försäljningsombud runt om i världen.

Hur gör jag för att få tag på en publikation?

När du har tagit fram listan över försäljningsombuden kontaktar du något av dem och gör din beställning.

Hur får jag fram en lista över försäljningsombud?

Gå in på publikationsbyråns webbplats: <http://www.publications.europa.eu/>

Eller be om en lista via fax (352) 2929 42758.

**European Foundation for the Improvement
of Living and Working Conditions - Eurofound**

**Wyattville Road
Loughlinstown
Dublin 18
Ireland**

Tel.: (+353 1) 204 31 00

Fax: 282 64 56

information@eurofound.europa.eu

www.eurofound.europa.eu